

FACULTAT DE TRADUCCIÓ I D'INTERPRETACIÓ

GRAU EN TRADUCCIÓ I INTERPRETACIÓ

TREBALL DE FI DE GRAU

Curs 2024-2025

Recepció de l'obra de Geronimo Stilton i anàlisi de la traducció dels culturemes a *Mille Meraviglie. Viaggio alla scoperta dell'Italia*

Núria Cubí Noguera
1631786

TUTOR/A
CARLES BIOSCA TRIAS

Barcelona, 30 de maig de 2025

UAB
Universitat Autònoma
de Barcelona

Dades del TFG

Recepció de l'obra de Geronimo Stilton i anàlisi de la traducció dels culturemes a *Mille Meraviglie. Viaggio alla scoperta dell'Italia*

Recepción de la obra de Geronimo Stilton y análisis de la traducción de los culturemas en *Mille Meraviglie. Viaggio alla scoperta dell'Italia*

Reception of Geronimo Stilton's work and analysis of the translation of culturemes in *Mille Meraviglie. Viaggio alla scoperta dell'Italia*

Autor/a: Núria Cubí Noguer

Tutor/a: Carles Biosca Trias

Centre: Universitat Autònoma de Barcelona

Estudis: Grau en Traducció i Interpretació

Curs acadèmic: 2024-2025

Paraules clau

literatura infantil, Geronimo Stilton, traducció dels culturemes, anàlisi comparativa, traducció de l'italià, traducció a l'anglès, traducció al francès, traducció al castellà.

literatura infantil, Geronimo Stilton, traducción de los culturemas, análisis comparativo, traducción del italiano, traducción al inglés, traducción al francés, traducción al castellano.

children's literature, Geronimo Stilton, translation of culturemes, comparative analysis, translation from Italian, translation into English, translation into French, translation into Spanish.

Resum del TFG

Geronimo Stilton és un personatge de ficció que va crear la italiana Elisabetta Dami el 1997 i el qual en els últims 28 anys s'ha convertit en un fenomen d'abast mundial. Aquest treball de final de grau se centra a dur a terme una anàlisi comparativa de les traduccions existents al castellà, a l'anglès i al francès dels culturemes presents a *Mille Meraviglie. Viaggio alla scoperta dell'Italia*, una de les novel·les de Stilton més interessants des del punt de vista traductològic per la gran quantitat de referents culturals que inclou, ja que és un text turístic per a infants amb una evident voluntat de promoció cultural. Els objectius principals a través dels quals s'ha articulat el projecte han estat l'anàlisi de la traducció dels culturemes i l'estudi del fenomen que ha derivat de l'èxit de Stilton, els

quals són els dos blocs en què es divideix aquest treball. De fet, el fenomen Stilton no només es limita a la literatura, sinó que s'ha estès a altres formats i a fi de comprendre'n millor la dimensió, se n'ha investigat els orígens, la magnitud i la recepció que ha tingut arreu del món. En última instància, a la conclusió s'han recapitulat els resultats més destacables obtinguts al llarg de la recerca.

Geronimo Stilton es un personaje de ficción que creó la italiana Elisabetta Dami en 1997 y el cual en los últimos 28 años se ha convertido en un fenómeno de alcance mundial. Este trabajo de fin de grado se centra en llevar a cabo un análisis comparativo de las traducciones existentes al castellano, al inglés y al francés de los culturemas presentes en *Mille Meraviglie. Viaggio alla scoperta dell'Italia*, una de las novelas de Stilton más interesantes desde el punto de vista traductológico por la gran cantidad de referentes culturales que incluye, porque es un texto turístico para un público infantil con una evidente voluntad de promoción cultural. Los objetivos principales a través de los que se ha articulado este proyecto han sido el análisis de la traducción de los culturemas y el estudio del fenómeno que ha derivado del éxito de Stilton, los cuales son los dos bloques en los que se divide este trabajo. De hecho, el fenómeno Stilton no solo se limita a la literatura, sino que se ha extendido a otros formatos y para comprender mejor su dimensión, se ha indagado sobre sus orígenes, sobre la magnitud y sobre la recepción que ha tenido en todo el mundo. En última instancia, en la conclusión se han recapitado los resultados más destacables obtenidos a lo largo de la investigación.

Geronimo Stilton is a fictional character created by the Italian writer Elisabetta Dami in 1997, and over the past 28 years it has become a global phenomenon. This paper focuses on carrying out a comparative analysis of the existing Spanish, English and French translations of the culturemes found in *Mille Meraviglie. Viaggio alla scoperta dell'Italia*. One of Stilton's most interesting novels from a translation perspective due to the large number of cultural references it contains, since it is a text from the tourist sector with a clear cultural promotion purpose that is targeted to children. The main objectives that structure this research are the analysis of the translated culturemes and the phenomenon that has resulted from Stilton's success, which constitute the two main sections into which this paper is divided. Actually, the Stilton phenomenon is not only limited to literature, but it has also expanded into other formats. To better understand its dimension, the phenomenon's origins, magnitude and worldwide reception have been investigated. Finally, the most significant findings obtained throughout the research have been summarised in the conclusion.

TAULA DE CONTINGUTS

1.	INTRODUCCIÓ.....	6
1.1.	METODOLOGIA.....	7
2.	PART 1: MARC TEÒRIC.....	10
2.1.	ORÍGENS.....	10
2.1.1.	L'AUTORA.....	10
2.1.2.	EL NAIXEMENT DE STILTON.....	11
2.1.2.1.	EL PERSONATGE DE GERONIMO STILTON.....	12
2.1.3.	UNA AUTORIA AMAGADA.....	12
2.2.	TÍTOLS I DERIVATS DE L'ORIGINAL.....	13
2.2.1.	COL·LECCIONS DE LLIBRES.....	13
2.2.2.	DERIVATS DE L'ORIGINAL.....	15
2.2.2.1.	MUSICALS.....	15
2.2.2.2.	SÈRIE DE TELEVISIÓ.....	17
2.3.	RECEPCIÓ.....	18
2.3.1.	RECEPCIÓ DE STILTON A ESPANYA.....	18
2.3.2.	RECEPCIÓ DE STILTON A EUROPA.....	19
2.3.3.	RECEPCIÓ DE STILTON A ÀSIA.....	20
2.3.4.	RECEPCIÓ DE STILTON A AMÈRICA.....	20
2.3.5.	RECEPCIÓ DE STILTON A L'ÀFRICA.....	21
2.3.6.	RECEPCIÓ DE STILTON A OCEANIA.....	21
2.4.	FORMULACIONS TEÒRIQUES SOBRE LA TRADUCCIÓ DELS CULTUREMES I SOBRE LA CLASSIFICACIÓ DE LES TÈCNIQUES DE TRADUCCIÓ.....	22
2.4.1.	CLASSIFICACIÓ DE CULTUREMES DE MOLINA (2006).....	22
2.4.2.	ESTRATÈGIES DE TRADUCCIÓ DE CULTUREMES DE VENUTI (1995).....	22
2.4.3.	CLASSIFICACIÓ DE LES TÈCNIQUES DE TRADUCCIÓ DE MOLINA I HURTADO (2002).....	23
2.4.4.	CATEGORIES DE LES TÈCNIQUES DE TRADUCCIÓ DE DELABASTITA (1996).....	24
3.	PART 2: MARC PRÀCTIC.....	25
3.1.	ANÀLISI DE LES TÈCNIQUES DE TRADUCCIÓ ADOPTADES PELS DIFERENTS TRADUCTORS.....	26

3.1.1.	TÈCNIQUES DE TRADUCCIÓ UTILITZADES EN ELS CULTUREMES DE LA CATEGORIA <i>ENTORN NATURAL</i>	27
3.1.2.	TÈCNIQUES DE TRADUCCIÓ UTILITZADES EN ELS CULTUREMES DE LA CATEGORIA <i>PATRIMONI CULTURAL</i>	29
3.1.3.	TÈCNIQUES DE TRADUCCIÓ UTILITZADES EN ELS CULTUREMES DE LA CATEGORIA <i>CULTURA SOCIAL</i>	32
3.1.4.	TÈCNIQUES DE TRADUCCIÓ UTILITZADES EN ELS CULTUREMES DE LA CATEGORIA <i>CULTURA LINGÜÍSTICA</i>	34
3.1.4.1.	CULTUREMES ITALIANS DE LA CATEGORIA CULTURA LINGÜÍSTICA.....	34
3.1.4.2.	ELS CULTUREMES STILTONIANS DE LA CATEGORIA CULTURA LINGÜÍSTICA.....	35
4.	CONCLUSIONS	39
5.	BIBLIOGRAFIA	45

1. INTRODUCCIÓ

En el marc de la producció literària, el gènere de la literatura infantil sovint ha quedat relegat a un segon pla; tot i això, és una eina clau per a formar les noves generacions, ja que contribueix al seu desenvolupament emocional, cognitiu i lingüístic, transmet valors essencials i estimula la creativitat i la curiositat. Quant a la traducció de la literatura infantil, la feina dels professionals d'aquest camp no consisteix en una simple substitució terminològica, sinó que han d'adoptar diverses estratègies de recreació literària per a reproduir l'estil de l'autor parant atenció al públic d'arribada, és a dir, els infants, ja que els traductors també tenen una gran importància a l'hora de crear els adults del futur. A més, fins i tot actuen com a mediadors culturals perquè han de tenir en compte les diferències existents entre les cultures que tradueixen per tal que el públic infantil pugui comprendre totes les referències presents al text. Cada traductor té el seu propi estil i, per tant, adopta unes solucions traductores diverses en afrontar-se a diferents reptes de traducció, un dels més comuns són els culturemes, que evidencien les diferències entre cultures, els quals s'han estudiat en aquest treball.

Cal precisar que aquest projecte s'ha centrat en els culturemes presents a una obra de Geronimo Stilton, un personatge fictici que protagonitza i firma un gran nombre de sèries de llibres infantils dirigides a canalla de sis a dotze anys. Les primeres obres on apareix aquest personatge, el qual va ser creat per l'escriptora italiana Elisabetta Dami, les va publicar l'editorial Dami Editore a Itàlia el 1997. A partir d'aleshores, Stilton s'ha convertit en un gran fenomen editorial, ja que les seves novel·les, que inclouen il·lustracions i diferents tipografies per a cridar l'atenció dels infants, s'han traduït a més de 50 llengües i se n'han venut més de 180 milions d'exemplars (Festa, 2024). No obstant això, el fenomen Stilton no es limita a les obres literàries, sinó que s'ha estès a altres formats com audiollibres, musicals, una sèrie animada, una pel·lícula i marxandatge i, per tant, fins i tot es podria considerar una franquícia.

Els motius que han impulsat aquest treball han estat tres. D'una banda, al llarg dels estudis al grau de Traducció i Interpretació no s'ha explorat gaire la traducció de la literatura infantil. Així doncs, se sentia curiositat per aprofundir més en el trasllat dels textos d'aquesta tipologia i per investigar de quina manera els traductors professionals s'afronten a diversos problemes, sobretot als culturemes, ja que aquest aspecte de la traducció ha despertat un gran interès perquè s'ha mencionat de manera recurrent a totes les assignatures del grau.

D'altra banda, es tenia la voluntat de fer un treball que inclogués totes les llengües que s'han estudiat a la facultat, i en descobrir l'estiu passat que Geronimo Stilton era un personatge italià, no va quedar cap dubte que el projecte s'havia de centrar en aquest ratolí. De fet, Stilton ha estat una part molt important de la infantesa de l'autora d'aquest estudi perquè va créixer llegint les seves obres, cosa que li va permetre endinsar-se al món de la lectura. La passió que sentia per Stilton era tal que també va assistir a la representació teatral *El Musical del Regne de la Fantasia*, basada en la col·lecció "Regne de la Fantasia"; disposava de diversos productes de marxandatge i era espectadora de la sèrie de televisió protagonitzada pel famós ratolí. Per aquest motiu, el treball també se centrarà a estudiar el fenomen d'èxit mundial d'aquest personatge, sobretot, focalitzant-se en la recepció que ha tingut arreu del món per comprovar si ha tingut una distribució semblant a tots els països, i també s'investigarà el musical i la sèrie de televisió perquè, a banda dels llibres publicats, han estat les iniciatives que han gaudit de més fama.

A més, tret de l'interès personal, una altra font de motivació ha estat que aquest any 2025 es compleixen 25 anys des que l'editorial Edizioni Piemme va publicar els llibres de Stilton per primera vegada i també fa 28 anys des que Stilton es va distribuir per primer cop gràcies a la casa editorial Dami Editore. S'ha de tenir en compte que, gairebé 30 anys després de la creació de Stilton, aquest personatge i els seus llibres encara ocupen les llibreries d'arreu del món, de manera que aquest projecte també neix per a homenatjar tant Stilton com el posterior fenomen que n'ha derivat.

Cal destacar que aquest treball es focalitza en l'obra *Mille Meraviglie. Viaggio alla scoperta dell'Italia*. Aquesta novel·la és particularment interessant des del punt de vista traductològic per la naturalesa del llibre, ja que és un text turístic que alhora pertany a la literatura infantil. De fet, és un projecte del Ministeri d'Afers Exteriors i de Cooperació Internacional d'Itàlia amb la col·laboració de la Comissió Nacional Italiana per la UNESCO (Stilton, 2020d), cosa que suggereix que aquest llibre té una evident voluntat de promoure el turisme a Itàlia. Concretament, s'ha escollit analitzar les versions castellana, anglesa i francesa perquè van ser les primeres traduccions que van aparèixer d'aquesta obra, les quals es van publicar el mateix any que el llibre italià. A més, s'ha optat per aquestes versions, ja que són llengües que l'autora coneix i això facilita que es puguin analitzar les solucions traductores que han adoptat els professionals.

En aquest context sorgeix aquest treball, el qual es planteja resoldre les següents hipòtesis. La primera hipòtesi està relacionada amb la recepció de Stilton al món: tot indica que les obres de Stilton no han estat publicades a l'Àfrica. La segona hipòtesi comprèn la finalitat del text original de promoure el turisme a Itàlia: les solucions que adopten els traductors previsiblement estaran encaminades a reproduir l'objectiu principal del llibre *Mille Meraviglie. Un Viaggio alla scoperta dell'Italia* i, per tant, seran estrangeritzadores segons la formulació de Venuti (1995). La tercera hipòtesi tracta del grau d'adaptació que adopten els traductors a l'hora de traslladar els culturemes: la proximitat lingüística serà un factor clau per adaptar els culturemes perquè les traduccions castellana i francesa tendiran a adaptar més elements que la versió anglesa, ja que comptaran amb traduccions que tenen tradició gràcies a la reduïda distància lingüística amb la llengua de partida. L'última hipòtesi es focalitza en la fidelitat al text de partida: les traduccions francesa i castellana probablement seran més lleials al text de partida a causa de la proximitat lingüística.

En funció de les hipòtesis plantejades, els objectius del projecte han estat, doncs, en primer lloc, conèixer a fons la franquícia Stilton; en segon lloc, investigar la recepció que ha tingut arreu del món; i, en tercer lloc, fer una anàlisi comparativa de les solucions traductores que s'han adoptat a les traduccions al castellà, a l'anglès i al francès a l'hora de traslladar els culturemes de l'obra *Mille Meraviglie. Viaggio alla scoperta dell'Italia*.

1.1. METODOLOGIA

Pel que fa a la metodologia que s'ha seguit per a elaborar aquest treball, en primer lloc, s'ha establert una estructura clara que integrés els objectius de l'estudi. S'ha determinat que el projecte constaria de dos grans blocs, un formaria part de la fase teòrica i l'altre de la pràctica. Concretament, el primer bloc es focalitza en el fenomen Stilton atès que s'ha considerat necessari emmarcar-ne l'origen, les col·leccions i l'impacte que ha tingut al món. També s'exposen diferents teories sobre els culturemes i sobre la categorització de les tècniques de traducció, les quals serviran de base per a elaborar la

part pràctica. Quant al segon bloc, se centra a estudiar, avaluar i comparar les diferents traduccions dels culturemes de l'obra *Mille Meraviglie. Un Viaggio alla scoperta dell'Italia* que han adoptat els professionals.

Posteriorment, s'ha fet una recerca de les qüestions relacionades amb el marc teòric. En aquesta fase han estat de gran utilitat els següents recursos en línia: el lloc web italià de Stilton ("Geronimo Stilton IT home", s.d.), la pàgina Foreign Rights del lloc web d'Atlantya ("Foreign Rights", s.d.), el catàleg del Servei Bibliotecari Nacional d'Itàlia, l'Online Public Access Catalogue ("Home OPAC SBN", s.d.), la base de dades WorldCat, entre d'altres; els quals han permès explorar els orígens de Stilton, analitzar les col·leccions existents i estudiar el fenomen i la recepció que ha tingut al món. A més, per descobrir diferents formulacions teòriques sobre culturemes i sobre tècniques de traducció s'ha utilitzat: *Wordplay and Translation* (Delabastita, 1996), "Translation Techniques Revisited: A Dynamic and Functionalist Approach" (Molina i Hurtado, 2002), *El otoño del pingüino: análisis descriptivo de la traducción de los culturemas* (Molina, 2006) i *The Translator's Invisibility: A History of Translation* (Venuti, 2008). Per a elaborar el marc teòric també s'ha servit de fonts escrites, concretament, de volums de les col·leccions "Els Grocs", "Regne de la Fantasia", "Els grans clàssics", "Prehisto-rats", "Cosmo-rats", "Tea Stilton", "Aventures a Ratford", "Princeses del Regne de la Fantasia", "Princeses de l'Alba", "Viatge en el temps", "A l'escola amb Geronimo Stilton. English!", "Encant" i "Les aventures de Sherlocko".

D'altra banda, al marc pràctic del treball s'ha dut a terme un buidatge exhaustiu dels culturemes mitjançant les fonts escrites: *Mille meraviglie. Viaggio alla scoperta dell'Italia*, *A Thousand Wonders. A Journey to Discover Italy*, *Las mil maravillas. Un viaje al descubrimiento de Italia* i *Mille et une merveilles. À la découverte de l'Italie*, que han estat de vital importància. Les formulacions establertes al marc teòric han permès analitzar les solucions traductològiques dels culturemes a l'apartat pràctic. De manera que com a pas previ a l'estudi dels culturemes de *Mille Meraviglie* s'ha seguit la teoria de categories de culturemes de Lucía Molina (2006) i a fi d'analitzar-los, s'han utilitzat les tècniques de traducció proposades per Amparo Hurtado i Lucía Molina (2002). Tot i això, com que les històries de Stilton solen estar ambientades en la imaginària Illa dels Ratolins i, per tant, existeix una cultura pròpia d'aquest univers que també afecta el relat, per a analitzar els culturemes d'aquesta tipologia s'ha partit de la classificació de procediments per a traduir jocs de paraules de Dirk Delabastita (1996).

A més, s'ha investigat l'estat de la qüestió i s'ha descobert que el nombre de treballs que se centren en la traducció de les obres de Stilton és molt limitat. També s'ha comprovat que no hi ha cap estudi sobre la recepció que han tingut les obres de Stilton arreu del món. Tanmateix, cal destacar una tesi que es titula *Geronimo Stilton e le Mille Meraviglie: proposta di traduzione in tedesco di un viaggio alla scoperta dell'Italia* (Pagnozzi, 2024), ja que té com a objecte d'estudi el mateix llibre que aquest projecte. Malgrat que hauria estat de gran utilitat poder-lo consultar i hauria enriquit aquest treball, no ha estat possible accedir-hi a través del web institucional de la Universitat de Bolonya i tampoc no s'ha rebut cap resposta ni de l'autora ni de la tutora. No obstant això, s'ha pogut consultar altres obres que també reflexionen sobre Stilton, entre les quals destaquen *Da Trappola a Falle, da Falle a Farfalle. Metamorfosi onomastiche nelle traduzioni tedesche di Geronimo Stilton* (Boarini, 2018), *Geronimo Stilton e gli indici edonici* (Calabrese, 2016) i *L'italiano per l'infanzia dal 2000 fino ai nostri giorni. Il caso Geronimo Stilton* (Abdelmontaleb, 2017).

Així doncs, amb aquest estudi s'ha pretès investigar el fenomen Stilton i les solucions traductològiques que han adoptat els traductors al castellà, al francès i a l'anglès per a traslladar els culturemes del llibre que és objecte d'aquest treball. A més, tenint en compte que el 2025, se celebren els 25 anys des que Piemme va publicar Stilton per primera vegada, és un bon moment per a explorar el fenomen d'impacte mundial que ha derivat d'aquest personatge.

2. PART 1: MARC TEÒRIC

2.1. ORÍGENS

2.1.1. L'AUTORA

Elisabetta Dami, la creadora de Geronimo Stilton, va néixer a Milà el 1958 en el si d'una família d'editors de llibres infantils, ja que el seu pare, Piero Dami, va fundar l'editorial Dami Editore el 1972 ("Chi siamo", s.d.).

Des de petita va tenir interès pels grans clàssics i per l'escriptura. De fet, quan tenia set anys va escriure el seu primer conte, el qual va redactar en una màquina d'escriure rosa que va anomenar Valentine. Mentre que del seu pare va heretar la passió pels llibres, de la seva primera mestra, Paolina, va aprendre a escriure seguint la gramàtica (Navarra, 2023).

Tot i que de petita somiava en ser pediatra, a partir dels tretze anys, quan va començar a donar un cop de mà a l'editorial familiar es va adonar que volia ser escriptora (Fiori, 2010), i des d'aleshores no ha deixat d'escriure «*con amore e passione, con entusiasmo e dedizione, mettendoci il cuore*» ("Chi sono • Elisabetta Dami", s.d.). Al principi feia de correctora i més endavant es va ocupar de fer controls a les impremtes, on constantment havia de demostrar la seva vàlua als altres treballadors perquè era jove, dona i filla del fundador (Franini, 2023). Quan tenia quinze anys anava amb el seu pare a diverses fires literàries i als vint viatjaven junts per tot el món ("Chi sono • Elisabetta Dami", s.d.), ja que els llibres de Dami Editore es comercialitzaven a diversos països. Gràcies a Piero Dami va poder descobrir els secrets del món editorial i va aprendre a escriure i a construir personatges que agradessin a la mainada (Fornaro, 2020).

Per una banda, Dami és una apassionada dels viatges i de l'arqueologia, per la qual cosa no només ha visitat centenars d'indrets històrics com el Machu Picchu o les piràmides de Guiza, sinó que també ha descobert racons de tot el món com l'Himàlaia o les glaceres del pol nord. De fet, quan tenia vint-i-tres anys va fer la volta al món sola, ja que «*amo tutti i Paesi del mondo, ciascuno ha la sua bellezza e la sua unicità affascinante*» ("Chi sono • Elisabetta Dami", s.d.). Per altra banda, cal destacar que l'autora és molt aventurera atès que és pilot d'avió, ha fet paracaigudisme, ha participat tres vegades a la marató de Nova York i ha assistit a un curs de supervivència a l'Outward Bound School, als Estats Units (Justícia, 2023). Totes aquestes experiències, els viatges i les persones de cultures diverses que ha conegut li han servit com a font d'inspiració per escriure històries perquè ella:

parto dall'emozione che ho provato in queste avventure e cerco di trasmetterle a chi legge, in modo che il libro sia come una finestra sul mondo, capace di immedesimare il lettore nella realtà vera di quello che ho sentito io (Riderelli, 2022).

L'escriptora està compromesa amb diversos projectes benèfics, entre els quals es troba la Geronimo Stilton Fondazione, una fundació sense ànim de lucre de la qual n'és la presidenta. L'any 2019 Dami va crear aquesta fundació amb l'objectiu d'organitzar projectes educatius, culturals i cívics per tal d'obrar a favor dels infants, del medi ambient i de les persones en situació de precarietat (Dami, 2019).

Després de més de vint anys de la publicació del primer llibre de Stilton, Elisabetta Dami va decidir escriure històries d'altres personatges. Així doncs, el 2021 juntament amb l'editorial Fabbri va començar a publicar la col·lecció "Billo e Billa", dirigida als lectors de quatre anys¹, i el 2022 amb l'editorial Rizzoli va publicar la novel·la *Così parlò Lupo Blu* per a un públic de més de sis anys². No obstant això, no va abandonar l'escriptura dels llibres de Geronimo Stilton.

2.1.2. EL NAIXEMENT DE STILTON

A la dècada de 1990, després d'haver patit una malaltia, l'autora va descobrir que no podia tenir fills, i aleshores va començar a fer de voluntària en hospitals pediàtrics ("Chi sono • Elisabetta Dami", s.d.). Relacionar-se amb els pacients era positiu tant per a ella com per a la canalla, però es va adonar que les criatures necessitaven divertir-se, així que va fixar-se en la figura de Patch Adams, un metge que es disfressava de pallaso per fer riure els infants hospitalitzats i que era molt conegut en aquell moment. Com que ella no sabia fer de pallaso, va decidir escriure contes divertits (Fabiani, 2019) «*che trasmettessero il valore della speranza: così presero vita le avventure di Geronimo, per donare un sorriso ai bambini malati. Sono storie avventurose e umoristiche con tanti valori etici*» (Navarra, 2023) i que tenen com a protagonista a un ratolí graciós i maldestre anomenat Geronimo Stilton.

En veure que amb aquestes històries aconseguia el seu propòsit d'entretenir la mainada, es va proposar convertir-les en llibres ("Chi sono • Elisabetta Dami", s.d.). Tanmateix, en un primer moment va ser complicat publicar el seu projecte perquè els editors no hi creien i no el volien posar a la venda, ja que consideraven que eren històries sensibleres en comparació amb els llibres exitosos que hi havia al mercat (Fabiani, 2019). Tot i això, Dami no va desistir, i l'any 1997 l'editorial Dami Editore va publicar els primers llibres de Geronimo Stilton³. De fet, Elisabetta Dami considera que el seu èxit professional més important va ser veure imprès el primer exemplar d'un llibre de Stilton (Guglielmini, 2024). Encara que l'escriptora declara que a l'inici va costar que es popularitzés el projecte perquè en aquell moment estaven de moda els llibres que tenien elements de terror, la iniciativa va acabar tenint una bona acollida per part dels lectors (Fabiani, 2019). Per tant, aquells relats que Dami va començar a escriure perquè segons va explicar: «*volevo trovare un modo per alleviare la mia sofferenza e quella di molte altre persone*» (Pagliuca, 2023), li van permetre fer realitat «*il mio sogno di diventare la mamma di milioni di bambini, i lettori dei miei libri*» ("Chi ha inventato Geronimo Stilton?", 2020). També val la pena mencionar que malgrat que els llibres de Stilton es publicuessin per primera vegada el 1997, en la majoria d'entrevistes Dami fa referència a l'any 2000 com a l'any d'inici de la publicació dels títols d'aquest personatge. Probablement, això es deu que a partir del 2000 l'editorial encarregada de publicar els llibres de Stilton va ser Edizioni Piemme i no Dami Editore, la qual els havia publicat fins aleshores, tal com es pot observar a través de la base de dades WorldCat (s.d.).

¹ ("Si fa... o non si fa? Billo e Billa. Ediz. illustrata", s.d.)

² ("Così parlò Lupo Blu. Ediz. A colori", s.d.)

³ ("Geronimo Stilton, le stratopiche avventure di un giornalista e della sua squadra", 2021)

2.1.2.1. EL PERSONATGE DE GERONIMO STILTON

Geronimo Stilton és un ratolí que tot i ser poruc i dèbil, també és simpàtic, alegre i idealista. Malgrat que viu a l'Illa dels Ratolins, la seva roba indica el país on va ser creat perquè porta una «*giacca e cravatta e gli piacciono i colori allegri, verde e rosso perché ricordano la bandiera italiana*» (Bertuzzi, 2019). Aquest personatge és aventurer i un entusiasta dels esports extrems, justament com Elisabetta Dami. De fet, les experiències que viu Stilton són les que ha viscut l'autora perquè segons ella va explicar «*è fondamentale provare un'emozione per raccontarla*» (Bertuzzi, 2019).

Sobre la creació del personatge, Dami va decidir que el protagonista de les seves històries fos un ratolí atès que aquests rosegadors són intel·ligents i creatius, i també perquè «*come me, e come i bambini, sono curiosi di tutto*» (“Chi sono • Elisabetta Dami”, s.d.). A més, a l'escriptora sempre li han agradat aquests animals. De fet, quan era petita tenia un ratolí molt afectuós que s'anomenava Benjamin⁴.

Pel que fa al nom, va optar per «Geronimo» perquè «*era la parola che pronunciavano i paracadutisti americani appena si lanciavano. Bisogna far passare qualche secondo prima di aprire il paracadute altrimenti si impiglia. L'alternativa è contare fino a 5 e poi sganciare. E poiché io mi lanciavo...*» (Bertuzzi, 2019). Per altra banda, el cognom «Stilton» prové del formatge Stilton, un formatge anglès que es produeix des del 1700 (Bertuzzi, 2019).

Respecte a la professió d'aquest ratolí, Stilton és el director de *L'Eco del Rosegador* i això significa que és periodista, escriptor i editor, per tant, com Elisabetta Dami, és un apassionat de la lectura i de l'escriptura. L'autora va tenir clar des de l'inici que Geronimo Stilton havia de ser periodista justament per aquesta passió que comparteixen, ja que el ratolí «*ogni giorno sogna mille avventure, e le descrive con entusiasmo, la stessa passione che metto io nello scrivere le storie che lo riguardano*» (“Chi ha inventato Geronimo Stilton?”, 2020). Amb tot això, cal tenir en compte que el personatge treballa a l'empresa familiar *L'Eco del Rosegador*, exactament com va fer Dami.

2.1.3. UNA AUTORIA AMAGADA

En observar les cobertes dels llibres de Stilton no és evident qui els ha escrit atès que a les portades només hi figura el nom de Geronimo Stilton o bé de la seva germana, Tea Stilton, segons qui signi la col·lecció. De fet, als primers llibres que es van publicar ni tan sols apareixia el nom d'Elisabetta Dami a la pàgina del títol i per aquest motiu es va especular sobre qui devia utilitzar els pseudònims de Geronimo i Tea Stilton. No va ser fins aproximadament deu anys després de la publicació del primer llibre que es va revelar per primera vegada el nom de l'autora a la pàgina del títol, tal com s'ha pogut comprovar gràcies a la consulta d'un gran nombre de llibres de Stilton. Tanmateix, hi és present com a «Idea d'Elisabetta Dami» i no com a escriptora, en canvi, Geronimo i Tea Stilton sí que apareixen com a autors «Textos de Geronimo Stilton» i «Textos de Tea Stilton» (Stilton, 2013a). Malgrat això, cal destacar que a les cobertes de la col·lecció de còmics “Graphic Novel” (la qual no té un títol específic en català), que va néixer de la feina conjunta de l'il·lustrador Tom Angleberger i d'Elisabetta Dami, hi consten els noms

⁴ (“SIBF to feature in Elisabetta Dami's upcoming book”, 2019)

dels dos creadors, concretament hi diu «de Tom Angleberger» i «història d'Elisabetta Dami» (Stilton et al., 2023).

La decisió de no figurar com l'escriptora dels seus llibres és premeditada perquè segons explica Dami «*il messaggio è più importante di chi lo trasmette. Geronimo è nato in ospedale per stare al fianco dei bambini ed è giusto che ci sia lui 'alla ribalta' di ogni storia*» (Guglielmini, 2024). De fet, afirma que la canalla creu que Stilton és real i ella vol mantenir aquesta màgia, de manera que es presenta com la mare del personatge (Franini, 2023).

No obstant això, l'escriptora no treballa sola, sinó amb la «*squadra di Stilton*» (Fiori, 2010), tal com ella l'anomena, de la qual en formen part editors, il·lustradors i dissenyadors gràfics, els quals es reuneixen dues vegades a la setmana. Tot i això, Elisabetta Dami afirma que les històries de Stilton «*nascono da una mia idea, che però viene condivisa da tutti. Naturalmente sono pronta ad accogliere anche i giudizi più spietati*» (Fiori, 2010). També explica que la resta de membres de l'equip temen que se'ls esgotin les idees, però ella mai no s'ha trobat amb aquest problema perquè en qualsevol lloc li sorgeix la inspiració (Franini, 2023).

2.2. TÍTOLS I DERIVATS DE L'ORIGINAL

2.2.1. COL·LECCIONS DE LLIBRES

Actualment, hi ha més de 700 llibres publicats sota els noms de Geronimo i Tea Stilton d'acord amb el que s'ha pogut comprovar al lloc web italià de Stilton ("Geronimo Stilton IT home", s.d.). A causa de la gran quantitat d'obres de la franquícia Stilton, no hi ha una llista definitiva de totes les col·leccions de llibres. De fet, les col·leccions que apareixen al lloc web de Stilton en italià ("Geronimo Stilton IT home", s.d.) no sempre coincideixen amb les col·leccions presents a la pàgina Foreign Rights del lloc web d'Atlantya ("Foreign Rights", s.d.), companyia que posseeix els drets d'explotació de les obres de Geronimo i Tea Stilton. També s'ha de comentar que en el web de Stilton esmentat ("Geronimo Stilton IT home", s.d.) no s'exposen totes les col·leccions existents, sinó que en una col·lecció se n'inclouen d'altres i tampoc no hi apareixen tots els llibres que s'han publicat. Tenint en compte la magnitud del fenomen Stilton i la dificultat que suposa no comptar amb un llistat de totes les col·leccions que s'han realitzat, en aquest apartat es farà referència a les col·leccions segons el títol de col·lecció que aparegui a la coberta de cada llibre i s'exposaran les que han estat més populars arreu del món. S'ha d'especificar que les dates de publicació de les col·leccions s'han extret del catàleg del Servei Bibliotecari Nacional d'Itàlia, l'Online Public Access Catalogue ("Home OPAC SBN", s.d.), i la informació sobre els drets de les col·leccions, sobre els títols i sobre els exemplars venuts s'ha obtingut de la pàgina web Foreign Rights d'Atlantya ("Foreign Rights", s.d.).

En primer lloc, val la pena anomenar la primera col·lecció que es va publicar, és a dir, "Storie da ridere", que en català s'anomena "Els Grocs", la qual va posar-se a la venda l'any 1997. "Els Grocs" és la col·lecció de llibres més popular i més nombrosa, ja que compta amb 128 títols en què s'expliquen les experiències que viu Geronimo Stilton amb el seu nebot Benjamí, la seva germana Tea i el seu cosí Martin Gala. Són llibres d'aventura, de misteris, de viatges i d'amistat amb un toc d'humor que s'han venut en 53 llengües diferents.

Tot seguit, l'any 2003 es va publicar una altra de les col·leccions més populars de Stilton, titulada "Nel Regno della Fantasia", en català "Regne de la Fantasia", ja que ha venut més de 18,3 milions d'exemplars. Actualment, consta de dinou llibres que s'han distribuït en quinze llengües. Els títols de "Regne de la Fantasia" expliquen les vivències de Geronimo Stilton en un món màgic, anomenat Regne de la Fantasia, on habiten criatures estranyes com sirenes, follets, dracs, fades o bruixes. A més, els llibres d'aquesta col·lecció compten amb perfums i amb tufs entre les pàgines. No obstant això, arran de la popularitat de "Regne de la Fantasia", l'any 2013 es va posar a la venda la col·lecció "Il grande ritorno nel Regno della Fantasia", "El gran retorn al Regne de la Fantasia" en català, que també està ambientada en aquest univers i s'ha traduït a set llengües. En els tres llibres de la col·lecció s'expliquen les aventures que viu Geronimo Stilton quan torna al Regne de la Fantasia.

A continuació, l'any 2006 va sortir al mercat una col·lecció d'adaptacions lliures de llibres clàssics, es tracta de "I grandi classici", "Els grans clàssics" en català, que està composta de 52 llibres, els drets dels quals s'han distribuït en dotze llengües. Aquesta col·lecció que ha venut més de 6,3 milions d'exemplars arreu del món permet que la mainada descobreixi obres literàries que han deixat petjada a la història de la literatura universal, per exemple *L'illa del tresor*, *Moby Dick* o *Don Quixot de la Manxa*.

En quart lloc, el 2011 va arribar a les llibreries la col·lecció "Preistotopi", que en català s'anomena "Prehisto-rats", de la qual se n'han distribuït els drets en vuit llengües. Als 29 llibres de la col·lecció es relaten les aventures de Geronimo Stiltonut a Pedròpolis a les quals s'afegeixen els seus amics. A Itàlia s'han venut gairebé 663.000 exemplars d'aquesta col·lecció.

Posteriorment, el 2013 es va publicar la col·lecció "Cosmotopi", "Cosmo-rats" en català, que conta les vivències de Geronimo Stilton a la nau dels Cosmo-rats, anomenada Rat Galàxia, on hi ha ratolins que viatgen per l'espai per trobar planetes nous i conèixer extraterrestres peculiars. Els llibres d'aquesta col·lecció permeten introduir els infants a l'univers de la ciència-ficció amb moments d'acció i de suspens, però amb el toc humorístic que caracteritza el protagonista. Amb més de 236.000 exemplars venuts a Itàlia, aquesta col·lecció consta de divuit llibres, els drets dels quals s'han venut en set llengües.

A banda d'aquestes col·leccions, cal no oblidar-se de les que signa Tea Stilton i, per tant, van dirigides a un públic femení. La primera col·lecció de Tea Stilton, anomenada "Tea Stilton", va arribar a les llibreries l'any 2005 i explica les aventures que viuen cinc amigues, les Tea Sisters, narrades per Tea Stilton. Aquestes adolescents viatgen per tot el món i, de fet, cadascuna és d'un país diferent. Amb aproximadament 14,6 milions d'exemplars venuts mundialment, hi ha 52 llibres, els drets dels quals s'han venut en catorze llengües. Cal mencionar que en alguns llibres com per exemple *La muntanya que parla* no hi figura Elisabetta Dami com a ideòloga, sinó que hi ha escrit «Idea original de Francesco Artibani» (Stilton, 2008, p.10). En canvi, hi ha títols com *El vaixell fantasma* en els quals no només hi apareix «Idea original de Francesco Artibani», sinó que també hi és present el nom d'Elisabetta Dami (Stilton, 2010, p.10).

Seguidament, l'any 2009 es va posar a la venda una altra de les col·leccions més importants de Tea Stilton, "Vita al College", "Aventures a Ratford" en català, que compta amb una seixantena de llibres, els drets dels quals s'han venut en dotze llengües. Amb més de 6,4 milions d'exemplars venuts arreu del món, aquesta col·lecció narra les

experiències de les Tea Sisters a Ratford, la universitat on estudien amb l'objectiu de convertir-se en periodistes com Tea Stilton.

Tea Stilton no només narra les vivències de les Tea Sisters, sinó que també viatja fins al Regne de la Fantasia. Per aquest motiu, l'any 2009 es va publicar “Princesse del Regno della Fantasia”, “Princeses del Regne de la Fantasia” en català, de la qual s'han venut els drets en deu llengües. En aquesta col·lecció s'expliquen les aventures que viuen les princeses del Regne de la Fantasia quan lluiten per impedir que un personatge desconegut unifiqui tots els regnes del Regne de la Fantasia i descobreixi el secret que guarda cada princesa. “Princeses del Regne de la Fantasia” consta de tretze llibres dels quals s'han venut més d'1,8 milions d'exemplars arreu del món. A causa de l'èxit de “Princeses del Regne de la Fantasia”, el 2019 es va crear la col·lecció “Princesse dell'alba”, en català “Princeses de l'Alba”, que ha venut més de 21.000 exemplars a Itàlia. Els tres títols de la col·lecció contenen els reptes als quals s'enfronten les Princeses de l'Alba mentre proven de restablir la pau al Gran Regne.

Amb la voluntat de crear una mostra representativa de les col·leccions principals de la franquícia Stilton, en aquest apartat s'han mencionat les col·leccions més importants que signen tant Geronimo com Tea Stilton. També s'han exposat el nombre d'exemplars venuts, les llengües en què s'han venut els drets, el títol original i traduït al català i la quantitat de llibres que formen part de cada col·lecció. Tot i això, existeixen moltes altres col·leccions, algunes tenen un gran nombre de títols, però d'altres de moment només consten d'un. En l'actualitat, mentre que hi ha aproximadament 500 llibres firmats per Geronimo Stilton, la seva germana Tea n'ha signat més de 200. Per tant, es pot concloure que el 71 % dels títols de la franquícia els firma Geronimo Stilton i el 29 % restant els firma Tea Stilton.

2.2.2. DERIVATS DE L'ORIGINAL

A banda de les col·leccions de llibres publicades fins avui dia, el nom de Geronimo Stilton també està representat en musicals, en una sèrie de televisió, en audiollibres, en jocs de taula, en llocs web, en videojocs i en productes de marxandatge com figuretes, colònies, peluixos, motxilles, diaris, entre d'altres. A més, l'any 2023 Atlantica Entertainment i Radar Pictures van arribar a un acord per produir una pel·lícula animada de Geronimo Stilton amb David Soren com a director i alhora com a encarregat d'adaptar els llibres de Stilton als cinemes (Goodfellow, 2023). Concretament, aquest apartat es focalitzarà en els musicals i en la sèrie de televisió de Stilton perquè han estat els projectes que han gaudit de més popularitat internacional.

2.2.2.1. MUSICALS

La col·lecció de llibres “Regne de la Fantasia” es va convertir en una obra teatral d'èxit que s'ha representat en diversos països com Austràlia, el Canadà, Singapur, la Xina, Bèlgica, entre d'altres (“Geronimo Stilton”, s.d.). Tanmateix, val la pena mencionar que no queda clar a quin país es va crear el musical basat en “Regne de la Fantasia” i tampoc no es coneix quina relació tenen les diferents companyies que el representen, ja que la informació sobre els orígens del musical és molt reduïda i, avui dia, els llocs web oficials del musical no es conserven, per tant, no es poden consultar. Tot i això, en una entrevista a *todoMUSICALES*, Àngel Llàcer va explicar que «*aunque adaptamos la historia de 'En*

el Reino de la Fantasía’, teatralmente es algo que no se había hecho nunca» i això suposava un repte⁵. Aquesta idea que el primer musical és d’origen català i que posteriorment es va adaptar a l’anglès la sosté Licensing Italia⁶. Malgrat això, en la resta de llocs web en què es parla del musical no es menciona que es produís per primera vegada a Espanya. Per tal de tenir una idea més concreta sobre els orígens d’aquest musical, a continuació s’exposaran els primers llocs en els quals es va escenificar i també es parlarà atenció a Itàlia atès que és el país on va néixer Stilton. No obstant això, també es presentaran la resta d’obres teatrals que s’han basat en aquest personatge per mostrar l’abast que ha tingut.

Respecte als primers llocs on es va representar el musical, a Bèlgica es va estrenar *Fantasia: Giga-grote-Musical* el 24 d’octubre de 2010 al ZOO Planckendael amb la particularitat que no es va representar en teatres, sinó sota una gran carpa de circ de més de 2.800 m² dissenyada especialment per a aquesta obra teatral. De fet, el musical va ser un espectacle itinerant, ja que es va representar a diferents llocs de la regió de Flandes (Troch, 2010) i posteriorment va fer gira pels Països Baixos. Aquesta obra la va produir Wouter Boits⁷ i comptava amb la música de Koen Brandt⁸.

A Catalunya, pel que fa a la representació de *Geronimo Stilton, El Musical del Regne de la Fantasía*, es va estrenar al Teatre Condal de Barcelona el 3 de desembre de 2010 sota la direcció escènica d’Àngel Llàcer, amb Manu Guix com a compositor i com a director musical, i amb lletra i guió d’Enric Llor⁹. Aquest espectacle el van produir les companyies Focus i Grup 62 després d’haver arribat a un acord amb Atlantica Entertainment. De fet, l’obra la va representar la companyia Focus, que es va encarregar de formar l’equip¹⁰. Posteriorment, l’any 2012, es va traduir al castellà per representar-se per tot Espanya¹¹.

Geronimo Stilton, El Musical del Regne de la Fantasía ha estat molt exitós perquè ha rebut diverses nominacions a premis i també ha estat guardonat en múltiples ocasions. Per exemple, l’any 2011 va rebre dos premis de l’Asociación Premios del Teatro Musical en les categories de millor musical infantil i de millor maquillatge i perruqueria¹², i el mateix any va ser guardonat amb tres Premis Butaca per millor composició musical, per millor caracterització i per millor espectacle musical¹³.

Cal destacar, també, que el desembre de 2016, al Teatre Condal de Barcelona, es va estrenar el musical *Geronimo Stilton: Gran Retorn a Fantasía* del mateix guionista de *Geronimo Stilton, El Musical del Regne de la Fantasía* sota la direcció de Lluís Danés i amb la música de Xavi Llosses. L’espectacle va ser una adaptació de la col·lecció “El gran retorn al Regne de la Fantasía” després de l’èxit teatral que va tenir l’obra d’Àngel Llàcer i de Manu Guix. El grup Focus va ser el responsable de representar l’espectacle tant al Teatre Condal com al llarg de la posterior gira. De fet, aquest grup va coproduir

⁵ (“Àngel Llàcer presenta GERONIMO STILTON, EL MUSICAL DEL REGNE DE LA FANTASIA en Barcelona”, 2010)

⁶ (“Geronimo Stilton: il Regno della Fantasia, il musical di Atlantica Entertainment, arriva anche in Australia”, 2018)

⁷ (“Geronimo Stilton op tournee met een ‘Musical’”, 2010)

⁸ (“Fantasia de Giga Grote Musical > Original Flemish Cast”, s.d.)

⁹ (“Geronimo Stilton, El musical del Regne de la fantasia (familiar)”, s.d.)

¹⁰ (“Geronimo Stilton. El musical del Regne de la Fantasía”, a TV3”, 2015)

¹¹ (“Geronimo Stilton, el musical del Reino de la Fantasía”, 2012)

¹² (“Geronimo Stilton El Musical, premi al Millor Musical Infantil!”, 2011)

¹³ (“Han premiat el Musical del Regne de la Fantasía!”, 2011)

l'obra juntament amb Universal Music Spain, Jet Entertainment i amb la col·laboració del Grup 62 (Cervera, 2016).

Malgrat que no va ser un dels primers països on es va escenificar l'obra, el 7 de novembre de 2014, *Geronimo Stilton nel Regno della Fantasia – Il Musical* es va estrenar a Itàlia (Gandini, 2014), produït per All Entertainment amb la llicència d'Atlantya Entertainment, sota la direcció de Matteo Gastaldo i amb la música original de Fabio Serri¹⁴.

A banda dels musicals inspirats en “Regne de la Fantasia”, el gener de 2016 a Portland, als Estats Units, es va estrenar una obra teatral basada en el ratolí Geronimo Stilton. L'espectacle, titulat *Geronimo Stilton: Mouse in Space*, estava inspirat en el llibre *S.O.S. c'è un topo nello spazio!*¹⁵, el qual no s'ha traduït al català. Tot i que en un primer moment es va escenificar a l'Oregon Children's Theater sota la direcció de Stan Foote (Wang, 2016), poc després, l'agència teatral i literària Gurman Agency, en representació d'Atlantya Entertainment, va arribar a un acord per fer una gira pel Canadà¹⁶.

2.2.2.2. SÈRIE DE TELEVISIÓ

La sèrie televisiva *Geronimo Stilton* es va estrenar a Itàlia el setembre de 2009. Aquesta sèrie compta amb tres temporades de 26 episodis cada una (“GERONIMO STILTON”, s.d.). Mentre que les dues primeres les van produir Atlantya Entertainment i Moonscoop amb la col·laboració de les cadenes de televisió Rai Fiction, M6 i France Télévisions (Milligan, 2012), els productors de la tercera temporada van ser Atlantya Entertainment i Superprod amb la participació de les cadenes France Télévisions i RAI¹⁷. Concretament, la primera temporada es va emetre per primer cop el 15 de setembre de 2009 a Itàlia al canal de televisió Rai 2 (“GERONIMO STILTON”, s.d.). A més, Universal Pictures Itàlia també va distribuir aquesta temporada en DVD mitjançant cinc volums i aquests DVD es poden visualitzar tant en italià com en holandès¹⁸. La segona temporada es va estrenar, també a Rai 2, el 24 d'octubre de 2011. I la tercera temporada es va estrenar a Itàlia el 4 de novembre de 2016 al canal Rai Gulp (“GERONIMO STILTON”, s.d.).

Encara que la sèrie està inspirada en els llibres de Geronimo Stilton, hi ha algunes diferències entre els dos formats. A la sèrie Stilton no porta ulleres, fa de periodista al diari i a la televisió, i és molt més valent que als llibres. A més, hi ha alguns personatges que s'ometen i es canvia lleugerament l'aparença d'alguns altres. Pel que fa als drets de la sèrie, s'han venut en més de 130 països. En el cas d'Espanya es van vendre els drets de les tres temporades a TVE i també a TV3. Segons va declarar Pedro Citaristi, el director comercial d'Atlantya Entertainment sobre els pactes als quals va arribar la productora amb els canals de televisió TVE i TV3: «Questo accordo è particolarmente importante

¹⁴ (“Geronimo Stilton nel Regno della Fantasia”, s.d.)

¹⁵ (“Oregon Children's Theatre presents Geronimo Stilton: Mouse in Space”, 2015)

¹⁶ (“Geronimo Stilton Stage Show Set for Ontario”, 2018)

¹⁷ (“Geronimo Stilton' sugli schermi della televisione pubblica spagnola TVE e della catalana TV3 con 78 episodi”, 2015)

¹⁸ (“UNIVERSAL PICTURES ITALIA e ATLANTYCA ENTERTAINMENT presentano GERONIMO STILTON”, 2010)

per noi dato il vasto e fedelissimo pubblico di lettori dei libri di Geronimo Stilton in Spagna»¹⁹.

2.3. RECEPCIÓ

Tal com s'ha mencionat prèviament, la franquícia Stilton compta amb aproximadament un total de 700 títols, 500 dels quals els firma Geronimo Stilton i els altres 200 els firma Tea Stilton. Concretament, s'han venut 180 milions d'exemplars que s'han traduït a més de 50 llengües (Justícia, 2023), entre les quals destaquen l'àrab, el xinès, el grec, el rus, el turc o l'armeni. Per a observar la dimensió del fenomen Stilton a continuació s'exposarà la recepció que han tingut les obres d'aquest personatge arreu del món, però sobretot es posarà èmfasi en Espanya i en Europa.

2.3.1. RECEPCIÓ DE STILTON A ESPANYA

Respecte a Espanya, l'editorial Planeta és l'encarregada de publicar les obres de Geronimo Stilton a través de la casa editora Destino i les va començar a publicar l'any 2003 (García, 2023). Tanmateix, altres editorials com Planeta de Agostini, Círculo de Lectores o Alfaguara també han publicat títols de la franquícia Stilton ("Geronimo Stilton WorldCat", s.d.b). Els principals traductors del ratolí són Manuel Manzano i Helena Aguilà. Mentre que Manzano tradueix les obres firmades per Geronimo Stilton, Aguilà s'ocupa de les col·leccions signades per Tea Stilton (ACE Traductores, 2012). Tot i això, també hi ha altres traductors com Miguel García López, William Applethorpe, Manel Martí, Elvira Delgado i Paolo Ferri que han traslladat al castellà algunes col·leccions.

D'altra banda, els títols de Stilton no només es publiquen en castellà, sinó també en català, en basc i en gallec. En primer lloc, el 2003 es van començar a comercialitzar els llibres de Geronimo Stilton en català (Stilton, 2003c) i des d'aquell moment s'han publicat 27 col·leccions segons consta al lloc web català de Stilton ("Geronimo Stilton ES-ct home, s.d."). Actualment, les editorials Destino i Estrella Polar, les quals pertanyen al Grup Planeta, s'ocupen de publicar els títols catalans de la franquícia Stilton. Tanmateix, a partir de la informació recollida a la base de dades WorldCat (s.d.) s'ha constatat que fins al 2009 l'única casa editora que publicava els llibres de Stilton en català era Destino, però a partir d'aleshores Estrella Polar es va sumar a aquesta tasca. Gràcies al buidatge de títols de la major part de les col·leccions catalanes del ratolí, s'ha descobert que David Nel·lo és el traductor principal de Geronimo Stilton i, en canvi, Ursula Bedogni, Teresa Muñoz i Maria Dolors Ventós són les traductores de les col·leccions firmades per Tea Stilton. Per a altres col·leccions els traductors són Xavier Solsona, Maria Llopis, Mercè Ubach, Anna Puente, Laia Font, Oriol Sánchez, Cristina González, Carles Sans i Núria Puyuelo. Per tant, es pot concloure que les obres de Tea Stilton són majoritàriament traduïdes al català per dones. També cal destacar que, fins avui dia, s'han publicat tres llibres ambientats a Catalunya i dirigits específicament al públic català. Aquests títols són *L'estrany cas del tió*, *El llibre i la rosa*²⁰ i *Un Sant Jordi de bigotis*. Malgrat que a la pàgina del títol de cada obra hi apareix que els exemplars han estat traduïts de l'italià (Stilton, 2015b); (Stilton, 2012c); (Stilton, 2014d), els llibres que es

¹⁹ ("Geronimo Stilton' sugli schermi della televisione pubblica spagnola TVE e della catalana TV3 con 78 episodi", 2015)

²⁰ ("Stilton ve al rescat del tió", 2013)

consideren originals no han estat publicats, segons s'ha pogut comprovar a les bases de dades OPAC SBN ("Home OPAC SBN", s.d.) i Worldcat (s.d.). Dels tres títols, només un ha estat traduït al castellà: *El llibre i la rosa*, que en aquesta llengua es titula *El día del libro* (Stilton, 2012b).

En segon lloc, des del 2009 s'han publicat diversos llibres en basc i, curiosament, els ha publicat l'editorial Destino a Barcelona. Segons WorldCat (s.d.), els traductors de les obres en basc són Koldo Biguri, el qual va ser el primer traductor que va traslladar Stilton al basc, i Lurdes Auzmendi, que va començar a traduir els llibres d'aquest personatge l'any 2013. Mitjançant WorldCat (s.d.) també s'ha pogut comprovar que el gènere del traductor no va en funció de qui firma els llibres, si Geronimo o Tea Stilton, sinó que els dos professionals tradueixen les obres dels dos germans indistintament. Fins i tot s'ha pogut comprovar que en alguna ocasió Biguri i Auzmendi han traduït conjuntament un llibre de la franquícia Stilton.

En tercer lloc, el 2009 l'editorial Destino també va començar a publicar els títols en gallec i, de la mateixa manera que els exemplars bascos, els llibres s'imprimeixen a Barcelona. Segurament a causa de la quantitat reduïda de títols que han estat traslladats al gallec, només hi ha una traductora de Stilton, Isabel Soto López (Stilton, 2009a), ja que, tal com consta a WorldCat (s.d.), s'han traduït un total de 43 llibres, entre els quals no hi apareix cap obra signada per Tea Stilton.

2.3.2. RECEPCIÓ DE STILTON A EUROPA

Quant a Europa, Stilton s'ha distribuït en la major part dels estats d'aquest continent. En cada país els primers llibres que es van posar a la venda formaven part de la col·lecció "Els Grocs", excepte a Ucraïna, on s'hi van publicar els còmics de Stilton. Encara que la majoria dels títols es van exportar a la dècada del 2000, Geronimo Stilton es va publicar per primera vegada a l'estranger l'any 1999 i va ser específicament a Letònia i a Alemanya a través de les editorials Zvaigzne ABC (Stilton, 1999b) i OZ (Stilton, 1999a), respectivament. Dos anys més tard, el 2001, el ratolí va arribar a Lituània de la mà de la casa editora Alma littera (Stilton, 2001). L'any següent es va expandir per Bèlgica, per Països Baixos, per Polònia, per Estònia, per Sèrbia, per Bòsnia i per Montenegro gràcies a les editorials Bakermat (Stilton, 2002b), Zirkoon (Stilton, 2002c), Siedmioróg (Stilton, 2002d), Ühiselu (Stilton, 2002e), Evro Giunti (Stilton, 2002f), Sejtarija (FACIT Biblioteka, s.d.) i en el cas de Montenegro es van publicar les traduccions sèrbies (Stilton, 2002g). El 2003 es va exportar als països nòrdics i a Espanya, a França, a Turquia, a Luxemburg, a Eslovènia, a Grècia i a Andorra. Concretament, a Suècia els llibres de Stilton els distribuïa la casa editora Richter (Stilton, 2003k), a Noruega, Damm (Stilton, 2003l); a Finlàndia, Kirjalito (Stilton, 2003m); a Dinamarca, Egmont Litas (Stilton, 2003e); a França, Albin Michel (Stilton, 2003h); a Turquia, Doğan Egmont (Stilton, 2003g); a Luxemburg, l'editorial Omnibus, la qual va posar a la venda les obres a Alemanya (Stilton, 2003j); a Eslovènia, Didakta (Stilton, 2003f); a Grècia, Ekdoseis Stratikē (Stilton, 2003n); i a Andorra es van publicar gràcies a les editorials Planeta i Albin Michel, ja que es van comercialitzar l'edició francesa (2003i) i la catalana (2003d). El 2004 l'univers Stilton va arribar a Luxemburg amb l'edició francesa distribuïda per Albin Michel (Stilton, 2004d) i al Regne Unit amb la casa editora Scholastic (Stilton, 2004b). Un any després es va exportar a Islàndia amb Vaka-Helgafell (Stilton, 2005a), a Portugal mitjançant Presença (Stilton, 2005c) i a Hongria a través

d'Alexandra (Stilton, 2005b). El 2008, mitjançant l'editorial Alexandra Kiadó, es va començar a publicar a Romania (Stilton, 2008b). No va ser fins dos anys més tard que Stilton va aparèixer a nous països. Així doncs, l'any 2010 la franquícia va arribar a Rússia gràcies a Ripol Klassik (Рипол Классик) (Stilton, 2010). L'any següent Geronimo Stilton va arribar a les llibreries de República Txeca i de Bulgària a través de les cases editores CooBoo (Dami, 2011) i Unicorp (Унискорп) (Stilton, 2011), respectivament. El 2012 també va exportar-se a Eslovàquia mitjançant Slovart (Stilton, 2012d) i a Albània gràcies a Pegi (Stilton, 2012a). Un any més tard el ratolí es va publicar a Macedònia del Nord de la mà de Kultura (Култура) (Stilton, 2013b). El 2014 es va posar a la venda a Croàcia amb Extrade d.o.o. (Stilton, 2014b) i a Malta amb Miller (Stilton, 2014a). Cinc anys més tard va arribar a Moldàvia la versió romanesa de Stilton publicada a Bucarest (Stilton, 2019a), i al mateix any l'editorial Irbis Comics va distribuir els còmics de Geronimo Stilton a Ucraïna (Stilton, 2019b).

2.3.3. RECEPCIÓ DE STILTON A ÀSIA

Els llibres de Geronimo Stilton també s'han comercialitzat a diversos països asiàtics. Els primers països d'Àsia on van arribar van ser els de parla persa, ja que la casa editora Hoopa els va començar a distribuir en aquesta llengua el 2004 (استیلتن جرونیمو, 2024). L'any següent Kimyöngsa els va publicar a Corea del Sud (Stilton, 2005d). Tot seguit, el 2008 Penerbit Libri va traduir Stilton a l'indonesi (Stilton, 2008c). Un any més tard, l'editorial 21 Century va posar a la venda els llibres de Stilton a la Xina, tant en xinès tradicional com en xinès simplificat, i des d'aleshores el ratolí ha tingut un gran èxit en aquest país²¹. El 2011 va arribar a les llibreries del Japó gràcies als acords d'Atlantya Entertainment amb l'editorial Kodansha Children's Book (Biava, 2011). L'any següent es va exportar a Malàisia, però Zahir i Haroon (2021) a l'article *From 'Ratcatraz Prison' to 'Penjara Pudutikus': Lexical Creativity in Children's Literature and its Translation into Malay* van afirmar que la traducció al malai no és directa de l'italià, sinó que es va traduir de l'anglès. L'any 2014 la casa editora Kim Dong va publicar l'edició vietnamita de cinc llibres de Geronimo Stilton²². Un any més tard Stilton es va posar a la venda a Singapur mitjançant Scholastic Asia, però es va comercialitzar en anglès (Stilton, 2015c). El 2017 va arribar a Armènia gràcies a l'editorial Zangak (Stilton, 2017). I a partir del mateix any es va publicar a diversos països de parla àrab com els Emirats Àrabs Units o el Líban, tal com s'observa a WorldCat (s.d.).

2.3.4. RECEPCIÓ DE STILTON A AMÈRICA

Pel que fa al continent americà, des del 2004 (Stilton, 2004c) es comercialitzen les obres de Stilton als Estats Units i de les més de quinze col·leccions que s'han traduït segons el lloc web estatunidenc de Geronimo Stilton ("Geronimo Stilton US home", s.d.), cal destacar-ne dues que no són traduccions de còmics originals italians, sinó que van ser creades per editorials estatunidenques: "Geronimo Stilton Reporter" i "Graphic Novel". D'una banda, la col·lecció "Geronimo Stilton Reporter", en la qual Vincent Bonjour figura com a autor, la va començar a publicar l'editorial Papercutz l'any 2018 (Bonjour, 2018). A més, "Geronimo Stilton Reporter" està basada en la sèrie televisiva de Stilton²³.

²¹ ("Marco Polo stratopico: Geronimo Stilton racconta il milione a tutti i bambini cinesi", 2024)

²² ("Introduction of 'Geronimo Stilton' in Vietnamese during European Literature Days 2015", 2015)

²³ ("Geronimo Stilton Reporter #1: 'Operation: Shufongfong'", s.d.)

D'altra banda, la col·lecció “Graphic Novel”, creada per Tom Angleberger i per Elisabetta Dami, la va començar a distribuir l'any 2020 (Stilton et al., 2020) la casa editora Graphix, que forma part de Scholastic (Angleberger i Stilton, 2020). De fet, Scholastic és l'editorial principal que posa a la venda els llibres de Stilton als Estats Units, però altres cases editorials que també n'han publicat títols són Papercutz, Turtleback Books, Paw Prints, Macmillan USA, entre d'altres (“Geronimo Stilton WorldCat”, s.d. a). Amb relació al Canadà, el 2004 es van començar a comercialitzar les històries de Stilton en anglès a través de Scholastic (Stilton et al., 2004), i els llibres traduïts al francès van arribar a les llibreries canadenques el 2010 a través d'Éditions Origo (Stilton i Dami, 2010).

Als països de l'Amèrica Llatina, és l'editorial Planeta qui s'ha encarregat de publicar les novel·les de Stilton. Concretament, el ratolí ha tingut molt èxit a l'Argentina, a Mèxic, a Colòmbia i al Brasil (“Atlantya: animación italiana para Latinoamérica”, 2013). Tanmateix, el primer país de l'Amèrica Llatina on va arribar va ser el Brasil, ja que els llibres de Stilton es van posar a la venda l'any 2002 gràcies a l'editorial Berlendis & Vertecchia (Stilton, 2002a). De fet, Planeta no és l'única editorial que tradueix Stilton al portuguès, sinó que també desenvolupen aquesta tasca les cases editores Pruminho (Stilton, 2009b), Berlendis & Vertecchia (Stilton, 2002a) i Fundamento (Stilton, 2014c). L'any 2003 Stilton es va començar a comercialitzar a Colòmbia (Stilton, 2003b) i a Mèxic (Stilton, 2003a), cinc anys més tard va arribar a l'Argentina (Stilton, 2008a) i el 2009 els llibres de Stilton es van posar a la venda a Xile (Dami, 2009).

2.3.5. RECEPCIÓ DE STILTON A L'ÀFRICA

Respecte a l'Àfrica, Stilton no ha arribat a un gran nombre de països ni ha estat traduït a una gran quantitat de llengües africanes. Tanmateix, els títols del ratolí es van comercialitzar per primera vegada en aquest continent el 2006, ja que l'editorial Dār al-Shurūq va traduir les obres de Stilton a l'àrab (Keys et al., 2006) i des d'aleshores s'han distribuït a diverses nacions de parla àrab com Tunísia²⁴. No va ser fins al 2023 que es va tornar a traduir una novel·la de Stilton a una llengua africana atès que aquell any es va publicar el llibre d'edició especial *Mille Meraviglie. Viaggio alla scoperta dell'Italia* en suahili²⁵.

2.3.6. RECEPCIÓ DE STILTON A OCEANIA

De la mateixa manera que a Àfrica, Stilton tampoc no ha tingut una gran distribució a Oceania, sobretot a les illes del Pacífic, on, malgrat trobar-se a les llibreries, ha tingut una difusió més limitada. Tot i això, les històries d'aquest ratolí van arribar a Oceania per primera vegada l'any 2004, quan Scholastic Australia va publicar algunes obres de la col·lecció “Els Grocs” (Stilton, 2004a) i des d'aleshores Scholastic i l'editorial Pan Macmillan Australia han posat a la venda diverses col·leccions (Stilton, 2015a). Cinc anys més tard, Stilton es va començar a distribuir a Nova Zelanda a través de Scholastic (Stilton i Asaro, 2009). De fet, els llibres de Geronimo Stilton només s'han editat a Nova Zelanda i a Austràlia, per tant, a la resta de països d'Oceania les històries de Stilton que es comercialitzen són les edicions de Nova Zelanda, d'Austràlia, i també del Regne Unit

²⁴ (“Geronimo Stilton, “A Thousand Wonders” now available in Arabic”, 2022)

²⁵ (“Geronimo Stilton, “Mille Meraviglie” italiane in lingua swahili”, 2023)

i dels Estats Units. A més, val a dir que a Austràlia i a Nova Zelanda les edicions estatunidenques i britàniques també es troben a les llibreries (WorldCat, s.d.).

2.4. FORMULACIONS TEÒRIQUES SOBRE LA TRADUCCIÓ DELS CULTUREMES I SOBRE LA CLASSIFICACIÓ DE LES TÈCNIQUES DE TRADUCCIÓ

2.4.1. CLASSIFICACIÓ DE CULTUREMES DE MOLINA (2006)

La doctora en Traducció i Interpretació Lucía Molina va proposar classificar els culturemes en diverses categories a *El otoño del pingüino: análisis descriptivo de la traducción de los culturemas* (2006). Molina va plantejar l'existència de quatre categories, les quals estan basades en la formulació de Nida (1945), que són les següents: entorn natural, patrimoni cultural, cultura social i cultura lingüística.

En primer lloc, *entorn natural* inclou paisatges tant naturals com creats pels humans, topònims i qüestions relacionades amb la flora, amb la fauna, amb els fenòmens atmosfèrics i amb els climes (Molina, 2006). En segon lloc, dins la categoria *patrimoni cultural* «*ubicamos las referencias físicas o ideológicas que comparte una cultura*» (Molina, 2006) i hi pertanyen persones reals i de ficció, fets històrics, celebracions, creences populars, monuments emblemàtics, moviments artístics, elements mitològics, instruments musicals, obres, estratègies militars, tècniques de pagesia i de pesca, mitjans de transport, utensilis, aspectes relacionats amb l'urbanisme, objectes, coneixements religiosos, folklore i alimentació (Kounitrate, 2019). En tercer lloc, a *cultura social* s'inclouen convencions culturals, fórmules de tractament i de cortesia, hàbits socials, valors morals, organitzacions, costums, oficis, monedes, calendaris, unitats de mesura, pesos i sistemes polítics, legals i educatius. En quart lloc, a *cultura lingüística* pertanyen metàfores, associacions simbòliques, interjeccions, insults, transliteracions, antropònims amb significat addicional i frases fetes (Molina, 2006).

2.4.2. ESTRATÈGIES DE TRADUCCIÓ DE CULTUREMES DE VENUTI (1995)

El teòric de la traducció Lawrence Venuti va establir a l'obra *The Translator's Invisibility: A History of Translation* (1995) que quan es trasllada un text d'una cultura a una altra es poden adoptar dues estratègies diferents: la domesticació (*domestication* segons la terminologia que Venuti va proposar) i l'estrangerització (*foreignization*).

Quant a la domesticació, és una estratègia que consisteix a adaptar els referents culturals del text de partida al context de la llengua meta. Concretament, es tracta de substituir els culturemes per elements propis de la cultura d'arribada, amb l'objectiu de minimitzar les referències estrangeres al text meta per evitar possibles problemes de comprensió. D'altra banda, pel que fa a l'estrangerització, manté els trets culturals del text de partida, ja que té la voluntat de preservar i evidenciar els elements culturals que no són propis, encara que això pugui ocasionar dificultats de comprensió (Venuti, 1995). Així doncs, la diferència principal entre aquestes dues estratègies és la cultura que prioritzen, atès que la domesticació està orientada a la cultura d'arribada i l'estrangerització a la de partida.

2.4.3. CLASSIFICACIÓ DE LES TÈCNIQUES DE TRADUCCIÓ DE MOLINA I HURTADO (2002)

La traductora i acadèmica Amparo Hurtado va descriure les tècniques de traducció com:

procedimiento, visible en el resultado de la traducción, que se utiliza para conseguir la equivalencia traductora a microunidades textuales; las técnicas se catalogan en comparación con el original. La pertinencia del uso de una técnica u otra es siempre funcional, según el tipo textual, la modalidad de traducción, la finalidad de la traducción y el método elegido (Hurtado, 2001).

Lucía Molina i Amparo Hurtado van proposar una classificació de les tècniques de traducció a “*Translation Techniques Revisited: A Dynamic and Functionalist Approach*” (Molina i Hurtado, 2002). Concretament, van identificar divuit procediments: adaptació, amplificació, manlleu, calc, compensació, descripció, creació discursiva, equivalent encunyat, generalització, ampliació lingüística, compressió lingüística, traducció literal, modulació, particularització, reducció, substitució, transposició i variació.

L’*adaptació* consisteix a substituir un element cultural del text de partida per un altre del text d’arribada. L’*amplificació* significa afegir precisions que no existeixen al text de partida. El *manlleu* és l’ús d’una expressió o d’un terme d’una altra llengua i pot ser un manlleu pur, és a dir, que no pateixi cap canvi, o bé naturalitzat, que s’hagi adaptat a les normes ortogràfiques de la llengua d’arribada. El *calc* es tracta de l’ús d’una frase o d’un mot estranger de manera literal i pot ser un calc lèxic o estructural. La *compensació* reubica elements d’informació o d’efecte estilístic al text d’arribada respecte al text d’origen. La *descripció* substitueix una expressió o un terme per la descripció de la forma o de la funció que té. La *creació discursiva* significa establir una equivalència temporal que és imprevisible si es té en compte sense context. L’*equivalent encunyat* és l’ús d’un equivalent d’un mot o d’una expressió reconegut tant per diccionaris com per l’ús lingüístic. La *generalització* utilitza un terme més general o neutre per tal de traduir un mot del text de partida. L’*ampliació lingüística* afegeix elements lingüístics i habitualment es fa servir en el doblatge i en la interpretació consecutiva. La *compressió lingüística* sintetitza elements lingüístics al text d’arribada; normalment es fa servir en la interpretació simultània i en la subtitulació. La *traducció literal* significa traduir una expressió o un terme paraula per paraula. La *modulació* consisteix a modificar la perspectiva, l’enfocament o la categoria cognitiva amb relació al text de partida, i aquest procediment pot tenir com a conseqüència canvis estructurals o lèxics. La *particularització* implica utilitzar un mot més concret o precís respecte al substantiu que es tradueix del text original. La *reducció* significa eliminar informació del text de partida al text d’arribada. La *substitució* és el canvi d’elements lingüístics per elements paralingüístics, com l’entonació o els gestos, o viceversa, i aquesta tècnica s’utilitza sobretot en la interpretació. La *transposició* consisteix a canviar la categoria gramatical d’un terme o d’una expressió del text de partida. I la *variació* és el canvi d’elements lingüístics o paralingüístics que afecten aspectes de la variació lingüística, com els canvis de to textual, d’estil, de dialecte geogràfic, entre d’altres (Molina i Hurtado, 2002).

2.4.4. CATEGORIES DE LES TÈCNIQUES DE TRADUCCIÓ DE DELABASTITA (1996)

Un altre autor que va proposar una classificació dels procediments de traducció va ser el lingüista i traductor Dirk Delabastita, el qual es va centrar en la traducció dels jocs de paraules. Concretament, va plantejar vuit tipus de tècniques que es poden combinar entre si. Aquests procediments són: joc de paraules → joc de paraules (pun → pun, segons la terminologia proposada per Delabastita), joc de paraules → sense joc de paraules (pun → non pun), joc de paraules → recurs retòric relacionat (pun → related rhetorical device), joc de paraules → omissió (pun → zero), joc de paraules TO = joc de paraules TM (pun st = pun tt), sense joc de paraules → joc de paraules (non-pun → pun), res → joc de paraules (zero → pun) i tècniques editorials (editorial techniques).

En primer lloc, el procediment *joc de paraules* → *joc de paraules* consisteix en traduir el joc de paraules del text de partida per un altre joc de la llengua d'arribada, el qual pot diferir en l'estructura formal, semàntica o en la funció de l'original. En segon lloc, la tipologia *joc de paraules* → *sense joc de paraules* no es reproduïx el joc de paraules del text de partida, sinó que se substitueix per una expressió que pot reproduir els dos sentits del joc del text original o només un. En tercer lloc, *joc de paraules* → *recurs retòric relacionat* tracta de substituir el joc de paraules mitjançant un altre recurs retòric com podria ser la repetició, l'al·literació o el ritme, per tal d'aconseguir l'efecte del joc de paraules del text original. En quart lloc, el procediment *joc de paraules* → *omissió* exclou l'oració o el paràgraf en què apareix el joc de paraules. En cinquè lloc, *joc de paraules TO = joc de paraules TM* consisteix a reproduir el joc de paraules de manera exacta, i possiblement també l'entorn més proper al joc lingüístic a la formulació original, és a dir, sense «traduir-lo» realment, ja que utilitza els mateixos recursos que el joc de paraules del text de partida. En sisè lloc, *sense joc de paraules* → *joc de paraules* introdueix un joc de paraules en algun fragment del text en el qual no n'hi havia cap i fa servir el material del text de partida com a mecanisme de compensació o per altres motius de naturalesa funcional o estilística. En setè lloc, *res* → *joc de paraules* és una tècnica de compensació, ja que afegeix un paràgraf o una oració per a introduir un joc de paraules. En últim lloc, les *tècniques editorials* permeten introduir notes a peu de pàgina o qualsevol altre tipus de comentaris explicatius al text d'arribada (Delabastita, 1996).

3. PART 2: MARC PRÀCTIC

El marc pràctic d'aquest treball es focalitzarà, com s'ha dit, en l'anàlisi dels culturemes del llibre *Mille Meraviglie. Viaggio alla scoperta dell'Italia*. Els culturemes són un dels reptes principals a l'hora de traduir atès que fan palesa la diferència entre cultures. De fet, Molina va definir un culturema com «*un elemento verbal o paraverbal que posee una gran carga cultural específica en una cultura y que al entrar en contacto con otra cultura a través de la traducción puede provocar un problema de índole cultural entre los textos origen y meta*» i també afegeix que «*no existen fuera de contexto, sino que surgen en el seno de una transferencia cultural entre dos culturas concretas*» (Molina, 2006).

Pel que fa al llibre que s'analitzarà, el va publicar l'editorial Mondadori Libri l'any 2020 per Edizioni Piemme, la qual s'ocupa dels drets de les obres de Stilton a Itàlia (Stilton, 2020d). En aquesta novel·la, Stilton i la seva família recorren totes les regions d'Itàlia mentre participen en un concurs anomenat Mille Meraviglie, que els permet descobrir la història, les tradicions i els indrets d'aquest país, alguns dels quals la UNESCO ha declarat Patrimoni de la Humanitat. Encara que inicialment aquesta obra es va traduir només al francès, a l'anglès i al castellà, fins avui dia també s'ha traduït al portuguès, al búlgar, a l'ucraïnès, a l'àrab, al vietnamita, al xinès i al suahili. Així doncs, el llibre s'ha traduït a deu llengües, i en les edicions internacionals es compta amb la col·laboració d'Atlantya Entertainment²⁶. A més, tots els llibres de les edicions internacionals els ha editat Edizioni Piemme i s'han imprès a Verona, Itàlia, segons s'ha pogut comprovar a través de la informació present a la pàgina del títol de cada exemplar.

Particularment, *Mille Meraviglie. Viaggio alla scoperta dell'Italia* es considera una obra de gran interès des del punt de vista traductològic, ja que no és un simple llibre dirigit a un públic infantil de més de set anys, sinó que compta amb els jocs de paraules típics de les històries de Stilton i també se centra en la gastronomia, en la cultura i en la geografia d'Itàlia. Per tant, és una obra dirigida a canalla que està estretament vinculada a la cultura de partida, ja que pertany a l'àmbit del turisme i, tal com Kelly (1997) va establir, un text turístic és «*any text published by a public or private organisation of any kind intended a) to give information to any kind of visitor or b) to advertise a destination (city, hotel, restaurant, etc.) and encourage visitors to go there*». De fet, aquesta obra és un projecte del Ministeri d'Afers Exteriors i de Cooperació Internacional d'Itàlia, concretament de la Direzione Generale per la Promozione del Sistema Paese, amb la col·laboració de la Comissió Nacional Italiana per la UNESCO (Stilton, 2020d). Així doncs, aquest llibre d'edició especial té una evident intenció de promoció cultural i d'acostar els infants d'arreu del món a Itàlia. Per aquest motiu, a la part pràctica d'aquest treball de final de grau s'analitzaran les tècniques de trasllat que s'han utilitzat a les versions castellana, anglesa i francesa a fi d'afrontar els reptes de traducció presents en una obra de literatura infantil que té un alt component cultural i una gran quantitat de jocs lingüístics. Cal destacar que els traductors de les tres llengües analitzades: Miguel García, Emily Clement i Béatrice Didiot, traslladen els llibres de Stilton des de principis de la dècada de 2010 i tots tres tenen experiència en la traducció d'obres literàries dirigides a un públic infantil, segons s'ha pogut observar a través de WorldCat (s.d.), per tant, coneixen l'univers de Stilton i de la literatura per a canalla.

²⁶ ("Geronimo Stilton, "Mille Meraviglie" italiane in lingua swahili", 2023)

Tres anys després de la publicació de la novel·la *Mille Meraviglie. Viaggio alla scoperta dell'Italia* es va crear *Mille Meraviglie in blu. Alla scoperta dell'Italia vista dal mare* que, igual que la seva predecessora, és una obra d'edició especial que té l'objectiu de donar a conèixer les bel·leses culturals i paisatgístiques d'Itàlia a través de la lectura (Stilton, 2023). Tanmateix, es distingeix de l'obra del 2020 en el fet que tant les edicions italianes com les internacionals les va imprimir l'empresa Lito Terrazi en comptes d'Elcograf. A més, hi ha una diferència pel que fa als impulsors del projecte: mentre que *Mille Meraviglie. Viaggio alla scoperta dell'Italia* va néixer gràcies a la Comissió Nacional Italiana per la UNESCO i al Ministeri d'Afers Exteriors i de la Cooperació Internacional d'Itàlia, *Mille Meraviglie in blu. Alla scoperta dell'Italia* només és un projecte del Ministeri d'Afers Exteriors i de la Cooperació Internacional d'Itàlia. *Mille Meraviglie in blu. Alla scoperta dell'Italia* té versions en anglès²⁷, en castellà, en portuguès²⁸, en francès²⁹ i en àrab³⁰. I, concretament, la traducció al castellà la va realitzar Fátima Gómez Cáneba (Gómez, s.d.).

3.1. ANÀLISI DE LES TÈCNiques DE TRADUCCIÓ ADOPTADES PELS DIFERENTS TRADUCTORS

Per tal de determinar quines han estat les tècniques de traducció que han adoptat els professionals, s'ha utilitzat el model proposat per Lucía Molina i Amparo Hurtado (2002), el qual s'ha exposat al marc teòric. Tanmateix, abans de procedir a categoritzar les tècniques, per tal de facilitar l'anàlisi dels culturemes que s'estudiaran a continuació, s'han classificat aquests culturemes segons les categories que va proposar Molina (2006), recollides al marc teòric.

Seguint aquesta classificació, els culturemes que s'han identificat al llibre *Mille Meraviglie* corresponen majoritàriament a *entorn cultural*, ja que s'ha detectat un gran nombre de topònims, i també a *cultura lingüística*, atès que al llarg de l'obra s'han identificat molts jocs de paraules relacionats amb l'univers propi de Stilton. En canvi, hi ha menys referent culturals que formin part de les categories de *patrimoni cultural* i de *cultura social*. No obstant això, durant el procés de la categorització dels culturemes, s'ha observat que en alguns casos la classificació establerta per Molina deixa marge a una certa ambigüïtat, ja que la frontera entre els elements que pertanyen a *patrimoni cultural* i a *entorn cultural* és borrosa, per exemple, això s'ha pogut detectar a l'hora de classificar els parcs naturals, les muntanyes i els jardins. Per aquest motiu, en aquest treball s'ha considerat que formen part d'*entorn cultural* tots els culturemes que no han patit cap alteració humana, com les muntanyes. En canvi, els altres elements en els quals ha intervingut l'ésser humà, com els jardins i els parcs naturals, s'han categoritzat dins de *patrimoni cultural*.

²⁷ (Consul's visit to the Minister for Arts, and donation of 200 books for children, 2024)

²⁸ (Cerimônia de entrega dos livros "Pimpa viaja para a Itália" e "Mil maravilhas em azul com Geronimo Stilton", 2024)

²⁹ (Mille et une autres merveilles – Geronimo Stilton, s.d.)

³⁰ ("Mille meraviglie in blu! Alla scoperta dell'Italia vista dal mare" di Geronimo Stilton, s.d.)

3.1.1. TÈCNIQUES DE TRADUCCIÓ UTILITZADES EN ELS CULTUREMES DE LA CATEGORIA *ENTORN NATURAL*

Després del buidatge exhaustiu dels culturemes que corresponen a *entorn natural* segons la classificació de Molina (2006) i després de l'anàlisi de les tècniques que han usat els diversos traductors de Stilton, s'ha detectat que hi ha un procediment de traducció que no és present a la classificació de Molina i Hurtado (2002) a causa de la naturalesa del text original. Aquest procediment fa referència a mantenir el terme original i alhora oferir-ne la traducció. Per contra, a les tècniques de Molina i Hurtado, no hi ha cap categoria que reculli l'ús d'aquest procediment. Potser la raó per la qual no es troba classificat és perquè s'interpreta com la combinació de dos procediments i podria correspondre al doblet compost o bé pel manlleu i per la traducció literal, o bé pel manlleu i per l'equivalent encunyat, o bé pel manlleu i pel calc. Per aquest motiu, a continuació es considerarà aquest tipus de procediments la unió de dues tècniques existents a Molina i Hurtado (2002). Seguidament, s'exposaran les tècniques de Molina i Hurtado (2002) que s'han detectat al llarg de *Mille Meraviglie* juntament amb el nombre d'ocasions en les quals es fan servir.

L'amplificació és una de les tècniques més utilitzades per a traduir els culturemes d'*entorn natural* i la traducció a l'anglès és la que més l'empra, un total de 29 vegades, en comparació amb el castellà (tres) i el francès (nou). Per exemple, mentre que el text original només fa referència al *fiume Tirino*, a la versió anglesa s'hi afegeix on es troba aquest riu: *the Tirino River in Abruzzo*. Un altre exemple és il *golfo di La Spezia* que Clement tradueix com *the Gulf of La Spezia, also called the Gulf of Poets*, per tant, ofereix una precisió que no existeix al text de partida, en canvi, les traduccions al castellà i al francès es mantenen fidels a l'original, ja que no fan servir aquesta tècnica per a traslladar aquest culturema. Així doncs, s'utilitza l'amplificació per a situar el lector meta en un context determinat.

El manlleu és el procediment que més fan servir els traductors perquè la versió anglesa l'usa 87 vegades, la francesa, 70 i la castellana, 82. També es podria afegir a aquest recompte les ocasions en les quals es fa servir el manlleu en combinació amb alguna altra tècnica i, en aquest cas, el nombre de vegades que s'usa serien 139 per l'anglesa, 123 per la castellana i 110 per la francesa. El manlleu és el procediment més utilitzat a causa de la naturalesa del text, ja que és un text turístic que té la voluntat de promocionar Itàlia i la seva cultura. Per exemple, *Civita di Bagnoregio* es manté en totes les llengües. Cal tenir en compte que al text original els topònims sovint van acompanyats d'informació sobre aquests indrets i, per tant, els lectors estan contextualitzats. Tot i això, quan els topònims no estan descrits al text original, la traducció combina les tècniques del manlleu i de l'amplificació, un exemple en seria *Taormina*, que en anglès es tradueix com a *town of Taormina*, atès que es conserva el topònim i alhora se n'ofereix una explicació. A més, també s'utilitza el doblet que componen el manlleu i la traducció literal, del qual se'n comentaran alguns exemples tot seguit.

La traducció literal s'ha observat una vegada, concretament, en francès, quan es tradueix *sposalizio tra cielo e terra* per un «*mariage entre le ciel et la terre*» i en aquest cas cal destacar l'ús de les cometes baixes per tal de marcar que allò que apareix entre els signes de puntuació és una traducció funcional. El doblet format pel manlleu i la traducció literal es fa servir en tres ocasions en anglès i sis en francès. N'és un exemple la traducció anglesa de *il Re di Pietra* que es converteix en «*Il Re di Pietra*», which means «*the Stone King*». El motiu pel qual els traductors decideixen utilitzar aquesta suma de procediments

és per tal de conservar la denominació original, ja que es tracta d'un llibre turístic, i per tal que el públic d'arribada en pugui comprendre el significat. De fet, la traductora anglesa és qui més fa servir el doblet perquè segurament considera necessari acompanyar l'element original amb una traducció literal a causa de l'opacitat de l'expressió italiana. Malgrat això, l'ús d'aquesta tècnica no sempre està justificat perquè, sobretot en francès i en castellà, en algunes ocasions els culturemes són prou transparents per al públic d'arribada i, per tant, fer servir el manlleu en combinació amb la traducció literal és gairebé innecessari. A tall d'exemple es pot observar el trasllat al francès de *Grotta Gigante* com a *Grotta Gigante* («*grotte géante*»). A més, l'ús del doblet contrasta amb la tendència que cada cop està més establerta dins del panorama general de mantenir els topònims només en la llengua d'origen.

L'equivalent encunyat s'ha detectat en vuit ocasions en francès, cinc en castellà i cinc en anglès; per exemple, *palma di San Pietro* en francès es tradueix per *faux palmier doum* i tal com s'ha comprovat a la versió italiana de *Wikipedia* (“*Chamaerops humilis*”, 2023), aquestes dues denominacions (l'original i la francesa) corresponen a la mateixa espècie vegetal. Un altre exemple d'equivalent encunyat és la traducció de la muntanya *il Cervino* que es converteix en *Matterhorn* en anglès i en *Cervin* en francès, que són les formes equivalents emprades tradicionalment, segons es pot verificar a *Wikipedia* (“*Cervin*”, 2024); (“*Matterhorn*”, 2025).

La generalització s'adopta en tres ocasions en castellà, set en anglès i vuit en francès. La versió francesa l'utilitza per evitar les repeticions, ja que la traductora segurament deu considerar que els lectors d'aquesta llengua són sensibles a les reiteracions. Per contra, l'anglès i el castellà fan servir aquest procediment en casos com: *dalla Pianura Padana* que es tradueix per *from far away* en anglès, i *palma di San Pietro* que es trasllada al castellà com *una palmera enana* i, per tant, aquests traductors recorren a la generalització quan no estan segurs de com traslladar una expressió.

La compressió lingüística s'ha detectat en dues ocasions en francès i una en anglès, en una de les quals *il fiume Po* es transforma en *sur le Pô* en francès. Segurament l'ús d'aquest procediment es deu a la proximitat geogràfica entre França i Itàlia, cosa que provoca que els infants francesos coneguin els rius del seu país veí i per aquest motiu la traductora no va considerar que fos necessari incloure que el Po és un riu. Malgrat això, és d'estranyar que a la traducció anglesa es faci servir aquesta tècnica a l'hora de traduir *località di Buisson* per *Buisson*, ja que entre Itàlia i els països angloparlants hi ha força distància i és difícil que els lectors anglesos puguin comprendre que *Buisson* és un veïnat perquè tampoc no s'especifica en el context.

La tècnica de la particularització tan sols s'ha observat una vegada a la novel·la, quan al text original apareix *montagne dell'Appennino*, que en castellà es converteix en *la cordillera de los Apeninos*, fet que demostra que s'ha utilitzat un terme més concret a la traducció castellana. De fet, en castellà és més comú fer servir *cadena de los Apeninos* que *montañas de los Apeninos* i en italià també és més habitual l'ús de *catena degli Appennini*.

La reducció tampoc no és un dels procediments més utilitzats a l'hora de traduir elements d'*entorn natural*, ja que l'anglès la fa servir en set ocasions, el castellà en una i el francès en una. El motiu pel qual es fa servir aquesta tècnica no queda clar, atès que no obeeix a un intent d'evitar les repeticions i sembla que tots els traductors l'utilitzin quan podrien usar altres tècniques com el manlleu i la traducció literal. En el cas de la traducció

de *in Val Camonica, in provincia di Brescia*, l'afegitó *in provincia di Brescia*, que a l'original té la funció d'ubicar els lectors, s'ignora completament en anglès. Com que els lectors meta no compten amb la mateixa informació que el públic italià, caldria incloure aquest element a la traducció, de manera que es podria traslladar com *Camonica Valley, in the province of Brescia*.

La tècnica de la transposició sobretot s'utilitza amb els gentilicis, ja que per la dificultat traductora que suposen, sovint es tradueixen per noms, per exemple *emiliano-romagnola* es trasllada com *de Emilia-Romagna* en castellà, *of Emilia-Romagna* en anglès i *d'Émilie-Romagne* en francès. La transposició es fa servir cinc vegades en francès, set en anglès i nou en castellà, i al llarg del llibre també es combina en una ocasió amb el doblat del manlleu i l'equivalent encunyat, concretament a la versió francesa, ja que l'original *merletto buranello* es converteix en *merletto buranello* («*dentelle de Burano*»).

Dins del corpus d'aquest treball, el doblat compost pel calc i pel manlleu s'ha detectat en dues ocasions en culturemes d'*entorn natural*, una en castellà i una altra en anglès. Els dos casos corresponen a la traducció del mateix element: *Cinque Terre*, atès que la versió castellana el trasllada com *Cinque Terre* («*Cinco Tierras*») i l'anglesa com *Cinque Terre, or "Five Lands"*. Es tracta de dos calcs perquè aquestes traduccions no funcionen, ja que tot i que ajuden el públic a saber què significa el topònim *Cinque Terre*, la informació que rep no és gaire útil perquè desconeix que *Cinque Terre* és una regió. A més, en el cas del castellà el topònim és prou transparent, així doncs, «*Cinco Tierras*» no aporta informació valuosa al lector meta.

3.1.2. TÈCNIQUES DE TRADUCCIÓ UTILITZADES EN ELS CULTUREMES DE LA CATEGORIA PATRIMONI CULTURAL

Els elements de *patrimoni cultural* són força nombrosos atès que a *Mille Meraviglie* hi apareix un gran nombre de monuments, celebracions, plats tradicionals, objectes i indrets que han patit alguna modificació humana. Una de les tècniques més usades per traduir aquests elements, sobretot per tal d'explicar com han estat preparats molts dels menjars que es mencionen al llarg del llibre, és l'amplificació. De fet, la traductora anglesa fa servir aquest recurs vint vegades. Un dels casos més visibles és el trasllat de *pandoro* per «*pandoro [...] this tall cake is traditionally dusted with powdered sugar to resemble a snow-covered mountain*». Per contra, les versions castellana i francesa fan servir menys vegades l'amplificació, ja que la francesa l'adopta en deu ocasions, un cas és la traducció de *creme fritte* per «*creme fritte (bouchées de crème frite)*», i la castellana només l'utilitza tres vegades, per exemple, per explicar com són els *arancini*, que descriu com *grandes croquetas de arroz*. L'amplificació ofereix informació que no existia al text original i que és domesticadora, segons la teoria de Venuti (1995), recollida al marc teòric d'aquest treball, perquè té la voluntat de minimitzar l'existència dels elements estrangers, cosa que, tenint en compte la naturalesa del llibre *Mille Meraviglie*, és incoherent perquè l'objectiu d'aquesta obra és preservar el màxim de referents culturals del text original per acostar els infants a Itàlia. Per aquest motiu, potser es podria optar per una solució semblant a la que va proposar la traductora francesa, *boules de riz farcies*, la qual és una alternativa més neutra que *croquetes*. Si es considera la combinació de l'amplificació amb altres tècniques com el manlleu, el castellà la fa servir 4 vegades, el francès, 14 i l'anglès, 21. Un exemple de la unió entre l'amplificació i el manlleu és *Navigli*, que es trasllada com «*les quartiers des canaux, ou Navigli*» en

francès. En aquest cas la traductora va optar per la suma d'aquests dos procediments perquè va pensar que era necessari incloure el nom d'aquest barri, però alhora va considerar que *Navigli* no era transparent per als lectors meta, de manera que també va optar per proporcionar-ne una explicació.

L'adaptació és una tècnica poc usada per a la traducció dels elements de *patrimoni cultural*, ja que a la versió anglesa es fa servir en tres ocasions, en la castellana, una i en la francesa, una. Per exemple, *gnocchi*, que apareix en una explicació sobre què són els *canederli*, es tradueix per *una especie de albóndigas* en castellà i per *a dumpling* en anglès. Tanmateix, potser és contradictori usar aquesta estratègia perquè és domesticadora (Venuti, 1995) i, en canvi, l'obra en qüestió és un text amb una clara intenció de promoció turística. Un altre cas en el qual s'ha detectat l'ús de l'adaptació ha estat en el trasllat a l'anglès de *Casa di Giulietta* com *Juliet's balcony*. La raó per la qual la traductora va adoptar aquest procediment va ser que els lectors anglesos estan més familiaritzats amb el *Juliet's balcony* de Shakespeare que no pas amb el que seria la traducció literal de *casa* per *house*, ja que la famosa escena dels dos enamorats veronesos al balcó ha tingut un gran impacte en la cultura d'arribada.

El manlleu s'utilitza 16 vegades a la traducció castellana, 23 a l'anglesa i 24 a la francesa. En el cas dels manlleus de la traducció de García, tots s'escriuen en cursiva; en canvi, hi ha arbitrarietat en l'ús de les cursives a les versions anglesa i francesa, ja que alguns termes s'escriuen en cursiva, mentre que d'altres no, i fins i tot la mateixa paraula apareix en cursiva i en rodona. Per exemple, tant a la traducció francesa com a l'anglesa, en la primera ocasió que apareix *canederli* s'escriu en lletra rodona, però la resta de vegades s'utilitza la cursiva.

El manlleu sovint es fa servir juntament amb altres tècniques, concretament amb la traducció literal, amb l'equivalent encunyat, amb la transposició o amb l'amplificació, i això provoca que aquest procediment s'adopti un total de 33 vegades en castellà, 37 en anglès i 39 en francès. Respecte a la combinació amb l'equivalent encunyat, té molta freqüència d'ús en la traducció dels elements gastronòmics, per exemple, *tagliatelle al ragù* es converteix en *tallarines al ragú* a la versió castellana. Tanmateix, a partir d'aquesta traducció és poc probable que els lectors entenguin de quin producte gastronòmic es tracta, atès que els infants castellanoparlants solen referir-s'hi amb l'adjectiu *boloñesa* i no pas amb l'expressió *al ragú*. Pel que fa a la suma de les tècniques del manlleu i de l'amplificació, es demostra en casos com *Grana*, que es tradueix a l'anglès per *Grana Padano cheese*. També s'utilitza el doblat entre el manlleu i la traducció literal per a traslladar indrets, construccions o costums, per exemple, *Ponte Vecchio* esdevé *el Ponte Vecchio* (el «*Puente Viejo*») en castellà, o *caffè sospeso* es tradueix per *caffè sospeso, or "suspended coffee"* en anglès. La raó per la qual s'usen aquestes dues tècniques és per a conservar el nom original, però també per a fer transparent l'element en qüestió al lector meta. A més, la traductora anglesa fa servir les cometes per indicar que la traducció literal no funciona de manera autònoma i necessita ser presentada com un trasllat. Malgrat això, en el cas de la traducció castellana *Ponte Vecchio* (el «*Puente Viejo*»), fer servir el doblat entre els dos procediments seria innecessari, ja que és prou clar per al públic castellanoparlant el significat de *Ponte Vecchio* a causa de la proximitat lingüística i de les similituds etimològiques entre el castellà i l'italià. Respecte a la combinació del manlleu i la transposició, s'ha detectat quan *la Porta San Paolo* esdevé *come celle de San Paolo* en francès, ja que el substantiu *porte* es converteix en el pronom *celle*. En aquest cas, s'opta per la transposició per tal

d'evitar la repetició perquè a la mateixa oració en la qual apareix *celle de San Paolo* es fa referència a les portes que tenia la ciutat de Roma.

La descripció té molt poca freqüència d'ús atès que tan sols s'ha detectat en tres ocasions, dues han estat en anglès i l'altra en castellà. Per exemple, quan *anicetti* es converteix en *pastas de anís* en castellà i en *anise cookies* en anglès. Els traductors decideixen fer servir aquest procediment perquè els infants castellanoparlants i angloparlants no estan familiaritzats amb els *anicetti*; en canvi, amb *pastas de anís* o *anise cookies* poden entendre de què es tracta. Un altre exemple és la traducció anglesa de *Casa Pendente* per a *a small structure that leaned to one side*, però en aquest cas l'ús de la tècnica de la descripció està relacionat amb un intent d'evitar el nom d'aquesta construcció.

La generalització no es fa servir gaire per a traduir els culturemes de *patrimoni cultural*, ja que la versió castellana la fa servir quatre vegades, l'anglesa, sis i la francesa, una. La castellana i l'anglesa coincideixen en l'ús d'aquesta tècnica per a traduir *focaccia sottile* perquè la castellana escull *pan plano* i l'anglesa *rustic flatbread* per tal que els lectors meta puguin saber com és el producte que apareix al text original. Així doncs, la generalització s'utilitza amb una intenció domesticadora (Venuti, 1995). D'altra banda, la francesa usa aquest procediment per convertir *uve del Chianti* en *de nos raisins* per tal d'evitar fer referència a la regió de Chianti. A més, la generalització també pot anar acompanyada de la tècnica d'amplificació, la qual cosa s'identifica en el trasllat de *Capanna Regina Margherita* com *ce refuge alpin est le plus élevé d'Europe* en francès, possiblement la traductora va adoptar aquests dos procediments a fi d'evitar traduir *Capanna Regina Margherita*.

La traducció literal s'usa en 26 ocasions en castellà, 10 en anglès i 21 en francès. Per exemple, *la piazzeta dei Leoncini* es converteix en *la plazuela de los Leoncitos* en castellà. Un altre cas en el qual s'utilitza aquest procediment és *caffè sospeso* que es trasllada al francès com *le «café suspendu»* i es fan servir les cometes baixes per a assenyalar que es tracta d'una traducció literal. En canvi, en castellà no es marca l'ús d'aquest procediment amb cap signe ortotipogràfic, per exemple, es trasllada *orecchiette* com *orejitas* sense assenyalar-ho de cap manera. En aquest cas, val la pena mencionar que *orecchiette* també es manté en italià al llarg del text castellà i, per tant, es fan servir dues tècniques per a traduir el mateix terme. Potser els professionals decideixen utilitzar la traducció literal amb l'objectiu de fer transparents els termes originals als lectors. Tanmateix, a la versió francesa i castellana no sempre faria falta perquè per la proximitat entre llengües es podria entendre algunes expressions italianes sense necessitat de traduir-les. Tampoc no queda clar quins són els motius que impulsen els traductors a fer servir la traducció literal, el manlleu o la combinació de les dues tècniques per a traslladar el mateix tipus de culturemes. De fet, cada traductor utilitza diferents procediments per a traslladar culturemes de la mateixa índole. A més, la traducció literal es combina amb el manlleu 13 vegades a la versió anglesa, 21 a la francesa i 27 a la castellana, tal com s'ha declarat prèviament.

La compressió lingüística es fa servir dues vegades en francès i dues en anglès, per exemple *Castello di Rocca Calascio* es converteix en *at Rocca Calascio* en anglès i, per tant, en el text meta hi ha una falta de precisió respecte al text original. Aquest procediment també s'utilitza en combinació amb la traducció literal. Així doncs, les xifres de la freqüència d'ús de la compressió lingüística augmenten; concretament, en francès es fa servir en dues ocasions, en anglès, cinc i en castellà, dues. Un d'aquests casos és el trasllat al castellà de *la stazione di Venezia Santa Lucia* com *la estación de Santa Lucía*.

Segurament el traductor va optar per aquesta tècnica perquè considerava que la informació que havia estat eliminada era prescindible i no alterava la comprensió del text.

La reducció tan sols es fa servir en tres ocasions i totes a la traducció anglesa, per exemple quan s'ha de traduir *trofie* a l'anglès, atès que s'ignora tot el paràgraf que fa referència a aquest tipus de pasta. En una altra ocasió, *carciofi fritti* tampoc no apareix en la traducció a l'anglès. És possible que la traductora optés per aquest procediment perquè no estava segura de com traduir aquests termes.

El calc només és present una vegada a *Mille Meraviglie*, concretament, a la versió castellana, quan *Via dell'amore* es trasllada com «*La vía del amor*». Cal tenir en compte que *via dell'amore* és un tram d'un camí de muntanya i una millor opció de traducció consistiria a utilitzar *ruta del amor*, ja que *vía* no té tanta tradició per a fer referència a aquest tipus de camins, sinó que habitualment es fa servir *ruta*.

L'equivalent encunyat s'usa en sis ocasions en castellà, vuit en anglès i nou en francès. Un dels casos és la traducció de *Museo Nazionale del Cinema* per *National Museum of Cinema*, atès que el mateix lloc web del museu ("The National Museum of Cinema", 2025) proporciona la traducció en anglès. Un altre exemple seria *Museo della Carta*, que es converteix en *Paper and Watermark Museum* en anglès, la qual és la traducció oficial que apareix al lloc web d'aquest museu ("Home page-Fabriano Paper and Watermark Museum", s.d.).

3.1.3. TÈCNIQUES DE TRADUCCIÓ UTILITZADES EN ELS CULTUREMES DE LA CATEGORIA CULTURA SOCIAL

En relació amb els culturemes que pertanyen a la categoria *cultura social*, cal destacar que no n'hi ha un gran nombre. Malgrat això, s'ha detectat l'ús d'un gran ventall de tècniques a les quals han recorregut els traductors. En primer lloc, l'adaptació tan sols es fa servir una vegada, quan es trasllada *170 g d'acqua* com *17 cl d'eau*, ja que habitualment a les receptes escrites en francès per tal de fer referència a la quantitat d'aigua que es necessita per a preparar un plat es fa servir els *litres* o *centilitres* com a unitat de mesura. Així doncs, se substitueix un element cultural del text de partida per un altre de la cultura francesa. Tanmateix, aquesta tècnica també s'utilitza en combinació amb l'equivalent encunyat, tal com s'observarà a continuació.

En segon lloc, el manlleu només s'adopta en una ocasió en cada llengua atès que a totes les traduccions es manté el nom *International Tunnelling Association*. Segurament es fa servir aquest procediment perquè en el text original italià es conserva el nom en anglès. Tanmateix, en francès es podria haver utilitzat l'equivalent encunyat existent: *Association Internationale des Tunnels et de l'Espace Souterrain*, segons el lloc web oficial de l'associació, ITA-AITES (2025).

En tercer lloc, l'amplificació s'ha usat en tres casos en anglès i dos en francès per afegir informació sobre l'alçada d'alguna muntanya o d'alguna creació humana i, d'aquesta manera, evitar ambigüitats. Per exemple, l'oració *oltre i 3.000 mi innalzo* es converteix en *à plus de 3 000 mètres je me dresse* en francès i en *I am more than 3,000 meters-or 10,000 feet-tall* en anglès. Tot i això, cal destacar que a la traducció a l'anglès es recorre a la combinació de l'amplificació, de l'equivalent encunyat i de l'adaptació, ja que es manté la unitat de mesura que s'usa a Itàlia, és a dir, el *metre* i també es fa servir la unitat que s'utilitza als països de parla anglesa: els *peus* o *feet*.

En quart lloc, l'equivalent encunyat s'adopta 39 vegades en castellà, 2 en anglès i 40 en francès. Un cas s'observa quan es tradueix *liuteria* per *lutería* en castellà, *lutherie* en anglès i *luthierie* en francès, el qual és un ofici que té un equivalent encunyat en les tres llengües que s'han analitzat. No obstant això, la xifra d'ocasions en les quals s'utilitza l'equivalent encunyat augmenten quan es combina amb l'adaptació o amb l'amplificació, atès que en anglès s'usa en un total de 35 ocasions. Per exemple, el *Centro Italiano Ricerche Aerospaziali* es converteix en *Italian Aerospace Research Center (CIRA)* en anglès, per tant, es fa servir l'equivalent encunyat d'aquest centre i també s'hi afegeixen les sigles hi corresponen perquè sigui més comprensible per als lectors meta. Un altre exemple és el doblet compost per l'equivalent encunyat i l'adaptació, el qual s'utilitza només en anglès quan es trasllada *per più di 1.200 chilometri quadrati* com *more than 1,200 square kilometres (745 square miles)*. En aquest cas es conserva la unitat de mesura del text d'origen i també s'inclou la unitat de mesura que es fa servir a la cultura d'arribada, les *milles*, a fi que els lectors puguin entendre el text gràcies a la unitat amb la qual estan familiaritzats.

En cinquè lloc, la traducció literal s'utilitza en dues ocasions, una en castellà i una altra en francès. En els dos casos es tracta de la traducció de *Centro Italiano Ricerche Aerospaziali* per *Centro Italiano de Investigación Aeroespacial* en castellà i per *Centre italien de recherche aérospatiale* a la versió francesa. Aquestes denominacions no són presents al lloc web de CIRA (s.d.), sinó que només hi apareix la traducció a l'anglès. En canvi, en articles de premsa i en llocs web tant en castellà com en francès es fan servir les traduccions mencionades prèviament.

En sisè lloc, només s'han detectat dos calcs, un en castellà i l'altre en anglès, que estan estretament relacionats, ja que fan referència a la traducció de *170 g d'acqua*. Concretament, a les dues versions es manté el *gram* com a unitat de mesura, cosa que no és completament errònia, sinó que no és habitual. Normalment, a les receptes de cuina, tant en castellà com en anglès, per tal de fer referència a la quantitat d'un líquid necessària per a dur a terme una elaboració s'utilitzen els *litres* o els *mil·lilitres*. Així doncs, mantenir *grams* com al text de partida no seria la solució més adequada.

En setè lloc, tan sols s'ha observat un cas de compressió lingüística, el qual s'ha detectat a la traducció al castellà de *1.800 metri di St. Moritz*, que es converteix en *los 1.800 de Saint Moritz*, és a dir, s'elimina el terme *metres*. El motiu pel qual el traductor ha adoptat aquest procediment ha estat per evitar la repetició, ja que a l'oració en la qual apareix *los 1.800 de Saint Moritz* s'inclou la unitat de mesura dues vegades i a partir del context se sobreentén que *los 1.800* són metres.

En vuitè lloc, la reducció s'utilitza en quatre ocasions i totes a la versió anglesa, amb la voluntat d'evitar fer referència a la informació relacionada amb l'alçada de monuments i de muntanyes. Per exemple, mentre que al text original apareix *Rocca di Gradara, alta 30 metri*, la versió anglesa ignora l'alçada d'aquesta edificació, així doncs, només hi és present *Rocca di Gradara*. En tots els casos en els quals s'ha detectat l'ús d'aquesta tècnica, les dades eliminades no afecten la comprensió del text, sinó que són prescindibles. Tanmateix, no és recomanable elidir els elements del text original, ja que els lectors meta haurien de disposar de la mateixa informació que els lectors del text de partida.

En últim lloc, es fa servir la generalització només una vegada i és a la traducció a l'anglès, atès que *a pochi chilometri da Trieste* es converteix en *near Trieste*. És possible

que la raó per la qual la traductora adoptés aquest procediment fos per tal d'evitar incloure el terme *kilometers* a la traducció i també l'equivalència en milles. A més, cal tenir en compte que és una informació de la qual es pot prescindir perquè no hi ha repercussions semàntiques.

3.1.4. TÈCNIQUES DE TRADUCCIÓ UTILITZADES EN ELS CULTUREMES DE LA CATEGORIA *CULTURA LINGÜÍSTICA*

En aquest treball s'ha considerat que els culturemes de la categoria *cultura lingüística* es poden dividir en dos blocs atès que mentre que hi ha elements relacionats amb la cultura italiana, també hi ha culturemes que corresponen al món on viu Stilton, és a dir, a l'Illa dels Ratolins, els quals d'aquí endavant s'anomenaran *culturemes stiltonians*.

3.1.4.1. CULTUREMES ITALIANS DE LA CATEGORIA *CULTURA LINGÜÍSTICA*

Pel que fa als culturemes italians que pertanyen a *cultura lingüística*, la tècnica de traducció que es fa servir més és el manlleu, ja que el castellà l'utilitza en nou ocasions, l'anglès, vuit i el francès, nou. En la majoria d'ocasions en les quals apareix un terme que usen els habitants d'un indret concret d'Itàlia, aquesta expressió o substantiu es manté. Per exemple, els habitants de Roma anomenen el vent que hi ha a la seva ciutat *ponentino*, el qual es trasllada a les altres llengües també com a «*ponentino*», en cursiva. Tanmateix, a l'hora d'escriure els termes manllevats, mentre que el castellà sempre manté la cursiva, les versions anglesa i francesa no segueixen un criteri clar i alternen l'ús de la lletra cursiva i rodona. Un altre exemple seria *caruggi*, que és el nom amb el qual els genovesos es refereixen als carrerons, i es manlleua a les tres traduccions. Tot i això, cal destacar que en tots els casos en els quals s'ha detectat l'ús del manlleu, el terme italià va acompanyat d'una explicació al text de partida, la qual posteriorment es tradueix, per tant, els lectors meta estan contextualitzats. A més, el manlleu també es combina amb l'amplificació, la compressió i la traducció literal. D'aquesta manera, el nombre de vegades en les quals s'utilitza el manlleu es converteix en deu en castellà, deu en anglès i onze en francès. Un exemple de la combinació del manlleu, la traducció literal i l'amplificació és *cupolone*, que es converteix en «*grosse couple*» (*cupolone, comme l'appellent les Romains*) en francès per tal que el públic meta pugui entendre què és el *cupolone* i que es tracta d'una paraula del dialecte romà. En el cas de la suma de les tècniques del manlleu i la compressió, mentre que al text de partida apareix *un rollo*, *cioè di un rotolo (o elenco)*, a la versió castellana s'ha traslladat com *un rollo (una lista)*. Així doncs, s'observa que s'ha manllevat el terme *rollo*, però alhora també s'ha eliminat el substantiu *rotolo*, ja que el traductor ha considerat que no era necessari incloure dos mots estrangers, un dels quals pertany a l'italià estàndard i l'altre a un parlar dialectal. La traductora anglesa recorre en una ocasió al doblat compost pel manlleu i la traducció literal quan trasllada *Cupolone* com «*Cupolone*» (*Big Dome*), cosa que és poc coherent si es té en compte que no proporciona la traducció literal d'altres termes que manlleua, com *ponentino* o *bassu*.

A banda del manlleu també es fa servir la traducció literal, però té una freqüència d'ús molt menor, atès que només s'ha pogut observar en dues ocasions, una en castellà i l'altra en francès, concretament, a la traducció de *il 'salotto dei milanesi'*, que es

converteix en «*el salón de los milaneses*» en castellà i en «*le salon de Milan*» en francès. En aquests dos casos, de la mateixa manera que al text original, s'observa que els traductors han optat per assenyalar a través de l'ortotipografia que allò que apareix entre cometes baixes és el nom amb el qual els habitants de Milà denominen la *Galleria Vittorio Emanuele*. Cal destacar que la versió francesa combina la traducció literal amb la transposició, ja que en comptes de *milanais* utilitza *de Milan*, a la qual cosa estan més habituats els lectors francesos. A més, tal com s'ha exposat anteriorment, la traducció literal també s'usa en combinació amb el manlleu i amb l'amplificació.

3.1.4.2. ELS CULTUREMES STILTONIANS DE LA CATEGORIA CULTURA LINGÜÍSTICA

3.1.4.2.1. LA INTRODUCCIÓ ALS CULTUREMES STILTONIANS

Les històries de Stilton habitualment estan ambientades a l'univers narratiu de Ratalona, la capital de l'Illa dels Ratolins, on viuen uns rosegadors que es comporten com éssers humans i per tal que aquest món resulti versemblant, no només es descriu com és, sinó que «*tutto sembra tipicamente topizzarsi*», segons va dir Stefano Calabrese (2016) a “Geronimo Stilton e gli indici edonici”. Malgrat que el llibre de *Mille Meraviglie* no té lloc a l'Illa dels Ratolins, sinó a Itàlia, un primer element que crida l'atenció als lectors és la quantitat de lèxic que es refereix als ratolins de manera premeditada, ja que a les obres de Stilton el vocabulari s'adapta al món dels rosegadors i, per tant, intervé en l'anatomia dels personatges (per exemple, el pelatge correspon a la pell i les potes a les mans) i en els seus comportaments i accions; a tall d'exemple: per dir ‘cridar’ no es fa servir *gridare*, sinó el terme *squittire*, que fa referència al soroll que emeten els ratolins.

La creativitat lingüística és una de les característiques més visibles dels llibres de Stilton i sobretot s'observa en frases fetes, en mots compostos, en topònims i en noms de personatges que es modifiquen mitjançant la paronomàsia per adaptar-se al món dels ratolins. Totes aquestes reelaboracions de formes lingüístiques, és a dir, aquestes decisions estilístiques que tenen com a objectiu aconseguir un efecte retòric divertit donen lloc a expressions que es consideren pròpies de la narrativa de Stilton atès que «*sono ricorrenti in tutti i volumi e si può dire costituiscano un vocabolario stiltoniano, come per mille mozzarelle o non sto nella pelliccia, grazie alla sostituzione di un vocablo facilmente intuibile da parte del lettore*», segons estableix Saber Mahmoud Abdelmontaleb (2017). A més, en tractar-se d'obres de literatura infantil, no és d'estranyar la gran quantitat d'hipèrboles, d'al·literations, de metàfores i de comparacions que hi apareixen, en molts casos relacionades amb els rosegadors, com *pallido come una mozzarella*.

En primer lloc, l'originalitat de Stilton destaca en les frases fetes i en els mots compostos en què se substitueix un dels termes de la frase feta o del compost per un element que pertany a l'univers dels ratolins. Així doncs, la frase feta *in bocca al lupo*, que en italià significa literalment ‘a la boca del llop’ i que s'utilitza amb el significat de ‘bona sort’, es converteix en *in bocca al gatto* i, per tant, *lupo* es canvia per *gatto* per adaptar-se a la narrativa *stiltoniana*. D'altra banda, en el mot compost *bestseller* es reemplaça el terme *best* per *top*, que recorda en italià a *topo*, ‘ratolí’ i d'aquesta manera neix *topseller*.

En segon lloc, per a crear topònims *stiltonians*, sovint es parteix de topònims reals i se'n substitueix algun element per a «ratitzar»-los. Per exemple, *Portosorcio* és possible

que es basa en la ciutat sarda de Porto Cervo. Doncs bé: a la traducció al català es converteix en *Ratlligat*, que segurament s'inspira en Port Lligat. Un altre exemple, el qual ja s'ha mencionat prèviament és *Ratalona*, que és la traducció catalana de *Topazia*, però en aquest cas, mentre que no s'ha identificat cap nom de ciutat italiana que pugui correspondre a *Topazia*, els traductors catalans han utilitzat l'astúcia per basar-se en Barcelona, Badalona o Tarragona i crear *Ratalona*.

En tercer lloc, els noms dels personatges de l'univers Stilton tenen incorporats jocs lingüístics i segons afirma Francesca Boarini «*dal punto di vista formale, questi 'toponimi' non sono più neppure nomi a tutti gli effetti, ma più propriamente parodie onomastiche, fiorite sul riutilizzo di nomi reali combinati a parole di uso comune o, al contrario, volutamente demodé*» (Boarini, 2018). De fet, tal com s'ha observat a l'apartat *El personatge de Geronimo Stilton* d'aquest treball, el cognom Stilton és un formatge anglès. Seguint la mateixa línia, el personatge de Zio Mascarpone, en català Oncle Mascarpone, també rep el nom d'un formatge, així doncs, aquests noms propis estan estretament lligats al món dels rosegadors. Un altre exemple és el cosí de Geronimo, que en italià s'anomena Trappola (literalment 'trampa' en català) perquè «*fa cadere tutti in trappola con i suoi scherzi di pessimo gusto*» (Boarini, 2018) i en català s'anomena Martin Gala atès que una *martingala* és un engany o una trampa i, per tant, es manté el joc lingüístic del text original.

D'altra banda, val la pena destacar que no només es «ratitzen» els noms dels personatges que protagonitzen o apareixen a les novel·les, sinó que a les primeres obres de Stilton que es van publicar també es «ratitzaven» els noms dels dissenyadors gràfics, dels assessors, dels correctors i dels il·lustradors dels llibres. Segurament es va prendre aquesta decisió editorial perquè els infants pensessin que el món dels ratolins i de Stilton eren reals. Segons s'observa a la pàgina del títol de l'obra *Viaggio nel tempo* (Stilton, 2002h), l'assessorament del text el fa Refusella Topato; el projecte gràfic, Merenguita Gingermouse i Zeepola Zap; i el disseny gràfic Topea Sha Sha. En el cas d'alguns noms com Zeppola Zap s'utilitza el recurs de l'al·literació, i en altres casos s'afegeix *top-* o *-mouse*, que recorden al món dels ratolins, per a «ratitzar» els noms. Cal destacar que després de consultar les pàgines del títol de nombrosos exemplars traduïts dels llibres de la franquícia Stilton, s'ha observat que ni els traductors catalans ni els castellans decideixen traslladar aquests noms, sinó que els manlleven.

3.1.4.2.2. L'ANÀLISI DELS CULTUREMES STILTONIANS

Per tal d'analitzar els culturemes *stiltonians*, no se seguirà la classificació proposada per Molina i Hurtado (2002), sinó la categorització de Dirk Delabastita (1996), la qual s'ha exposat al marc teòric, ja que aquest autor va proposar una classificació dels procediments que s'adopten per a traduir jocs de paraules, els quals abunden a la categoria de *cultura lingüística*. Així doncs, s'ha considerat que la classificació de Delabastita és la teoria més adequada per a analitzar els elements que inclouen jocs lingüístics.

Respecte a *joc de paraules* → *joc de paraules*, aquest procediment s'observa en un total de 39 vegades en castellà, 61 en anglès i 53 en francès, per exemple *stratopico* es tradueix a l'anglès per *fabumouse* o *mousetastic*, els quals substitueixen les paraules *fabulous* i *fantastic*, per tant, es manté el joc de paraules. D'altra banda, en francès es converteix en *épatant*, *rabuleux*, *fantasouristique* i *épousouriflante* que es basen en els adjectius francesos *épatant*, *fabuleux*, *fantastiques* i *époustouflant* per afegir elements que

estiguin relacionats amb el món dels ratolins on viu Stilton. Tant l'anglès com el francès recorren a la paronomàsia atès que alteren un nom en el pla morfològic per a «ratitzar»-lo, així doncs, parteixen de la substitució d'un formant d'un terme per un altre element que estigui relacionat amb els ratolins, però que alhora tingui una similitud fònica amb el terme original. L'ús d'aquest procediment permet als traductors aplicar estratègies de recreació literària per mantenir l'expressivitat dels termes originals.

Pel que fa a *joc de paraules* → *sense joc de paraules*, el castellà fa servir aquest procediment 10 vegades, el francès, 35 i l'anglès, 21. Un dels casos és la traducció de l'expressió *in bocca al gatto!* que en anglès es converteix en *Good luck!* i en francès en *que la chance soit avec toi!, bonne chance à vous!* i *que le meilleur gagne*. Així doncs, aquestes traduccions expliquen el significat de *in bocca al gatto* i en mantenen el sentit, però no el joc original. Potser les raons que han empès els traductors a fer servir aquesta tècnica han estat la manca de jocs de paraules propis de la llengua d'arribada que es poguessin «ratitzar», o fins i tot el període limitat de temps del qual han disposat per a executar la traducció.

En relació amb *joc de paraules* → *recurs retòric relacionat*, aquest procediment només s'ha identificat en tres ocasions i totes a la versió anglesa. N'és un exemple la traducció de *cari bocconcini di grana* per *my dear rodent readers*, en la qual s'utilitza el recurs de l'al·literació amb l'objectiu de crear un joc lingüístic. Un altre cas és *color giallo formaggio*, el qual mitjançant l'al·literació es converteix en *cheddar cheese-colored*. Per tant, es podria considerar que en els dos exemples anteriors la traductora ha ofert un joc de paraules relacionat amb l'univers de Stilton i alhora s'ha proposat millorar el text de partida.

Quant a *joc de paraules* → *omissió*, la versió anglesa és la que més utilitza aquesta tècnica atès que en fa ús 37 vegades, per contra, la castellana la fa servir en 5 ocasions i la francesa en 12. S'ha detectat que *ammirammo sopra i nostri musì* no es manté en cap traducció, sinó que simplement es trasllada com *admiring* en anglès, *nous admirâmes* en francès i *admiramos* en castellà. Potser la raó per la qual cap traductor va optar per mantenir el joc de paraules amb *musì* és perquè van considerar que era informació prescindible i no trobaven cap opció que fos natural. Un altre cas és *cari bocconcini di grana*, que no apareix ni a la traducció castellana ni a l'anglesa. És possible que García i Clement decidissin no incloure'l perquè no és un detall rellevant per a la història i perquè al mateix paràgraf hi ha un altre joc de paraules *stiltonià*.

Amb referència a *joc de paraules TO = joc de paraules TM*, s'ha identificat en 75 ocasions en castellà, 7 en anglès i 29 en francès. En la versió castellana es fa servir més aquest procediment perquè segurament el traductor té l'objectiu de cenyir-se molt al text original. Per exemple, *stratopico* es trasllada al castellà com *superratónico*, ja que les dues paraules estan formades per un prefix, un nom comú, és a dir, *topo* i *ratón*, i un sufix. Un altre exemple seria la traducció de *le ginocchia mi tremavano come ricottine* que en francès es converteix en *mes genoux tremblaient comme des faisselles*. En aquest cas val la pena destacar que, encara que la traducció francesa fa servir el mateix joc de paraules que el text original, la traductora substitueix *ricottine* per *faiselle*, és a dir, fa servir un formatge francès per a traduir-ne un d'italià, cosa que és contradictòria amb la voluntat estrangeritzant (Venuti, 1995) del text de partida.

Respecte a *sense joc de paraules* → *joc de paraules*, l'anglès fa servir aquest procediment 125 vegades, el castellà, 2 i el francès, 22. Segurament l'anglès l'utilitza tan

sovint perquè té l'objectiu de compensar la gran quantitat de jocs de paraules que ignora del text de partida. En canvi, el castellà només l'usa dues vegades perquè és molt fidel a l'original i gairebé no elimina jocs lingüístics, així doncs, tampoc no té la necessitat de compensar-los. Un exemple d'aquest procediment s'observa quan *capolavoro* es trasllada en anglès com *mousterpiece*, que es basa en l'expressió *masterpiece*, però s'hi afegeix la referència al món dels ratolins a través de *mous*, que prové de *mouse*.

Pel que fa a *res* → *joc de paraules*, de la mateixa manera que amb la tècnica *sense joc de paraules* → *joc de paraules*, la traducció anglesa és la que més l'utilitza perquè té la voluntat de compensar la gran quantitat de jocs lingüístics que ha omès, ja que la fa servir en 40 ocasions, però la francesa només en 1 i la castellana en 1. Un cas és *nel Parco dei Mostri di Bomarzo* que es trasllada com *The Park of the Monsters is a marvelmouse place* en anglès, per tant, s'afegeix *marvelmouse place*. Cal destacar que *marvelmouse* es basa en l'adjectiu *marvelous* i s'hi annexa *mouse* per a fer un joc lingüístic amb el món de Stilton. Un altre exemple de la versió anglesa és *molty mozzarella* que no apareix al text original. Tanmateix, cal destacar que Clement també utilitza *molty mozzarella* com a traducció de *per mille mozzarelle*. A més, s'ha d'assenyalar que fa servir un formatge italià amb la intenció d'estrangeritzar (Venuti, 1995), cosa que respecta l'objectiu pel qual es va crear aquest llibre.

4. CONCLUSIONS

Han passat 25 anys d'ençà que l'editorial Piemme publicava per primera vegada un llibre de Stilton. Geronimo Stilton és, sens dubte, molt més que un personatge fictici que va crear la italiana Elisabetta Dami el 1997. Tal com s'ha documentat, el ratolí constitueix un fenomen literari d'escala mundial, que s'ha traduït a més de 50 llengües. Per aquest motiu, aquest treball ha volgut analitzar el fenomen Stilton tenint en compte la seva magnitud i la recepció que ha tingut a diferents països. Una de les obres més singulars del ratolí és el títol *Mille Meraviglie. Viaggio alla scoperta dell'Italia*, una novel·la molt interessant des del punt de vista traductològic, ja que està estretament vinculada a la cultura de partida perquè és un projecte del Ministeri d'Afers Exteriors d'Itàlia i, per tant, té una voluntat evident de promoció cultural. De fet, el marc pràctic d'aquest treball es focalitza en aquest llibre i persegueix l'objectiu d'estudiar la traducció dels culturemes presents a *Mille Meraviglie*.

Per tal de conèixer com es va gestar Geronimo Stilton, s'ha investigat l'autora i s'ha descobert que sempre va estar molt relacionada amb la literatura pel fet que es va criar en una família d'editors de llibres infantils. Els motius que la van empenyer a publicar les obres protagonitzades per Stilton van ser la passió que sentia per l'escriptura i la necessitat que es va adonar que tenien les criatures hospitalitzades de divertir-se. Malgrat que al principi les editorials no volien publicar el seu projecte i va ser difícil que es popularitzés, actualment és un dels fenòmens literaris més importants a tot el món.

No obstant això, val la pena destacar que aquest fenomen sempre ha estat rodejat de misteris i d'incerteses, atès que a les cobertes dels llibres de Stilton, a excepció de la col·lecció "Graphic Novel", no hi figura com a escriptora Elisabetta Dami o algun altre membre del seu equip, sinó que només hi apareix el nom de Geronimo o Tea Stilton. Aquesta decisió és premeditada i té la finalitat que la canalla pensi que el món de Stilton existeix. Tanmateix, on sí que apareix el nom de Dami és a la pàgina del títol de cada obra, però no hi figura com a autora, sinó com a ideòloga i no sempre hi ha estat present, ja que quan es van començar a publicar els llibres de Stilton no hi era, però aproximadament deu anys més tard hi va aparèixer. També s'ha constatat que l'ideòleg de les primeres obres de la col·lecció "Tea Stilton" era Francesco Artibani i no pas Elisabetta Dami.

Un altre aspecte que també crea confusió és la quantitat exacta d'obres i de col·leccions existents, segurament a causa de les més de 700 obres publicades, cosa que ha dificultat fer una investigació profunda. De fet, la informació present al lloc web de Stilton en italià ("Geronimo Stilton IT home", s.d.) sovint es contradiu amb allò que apareix al lloc web de la companyia que posseeix els drets d'explotació de les obres de Stilton ("Foreign Rights", s.d.). A més, en cap dels dos webs hi són presents totes les col·leccions que existeixen ni el nombre de títols exactes que en formen part. Tot i això, s'ha aconseguit il·lustrar la magnitud de la franquícia Stilton amb algunes de les col·leccions més populars: entre aquelles que firma Geronimo destaquen "Els Grocs" i "Regne de la Fantasia", i entre les de Tea sobresurten "Tea Stilton" i "Aventures a Ratford". En concret, cal mencionar que del total de llibres publicats, el 71 % dels títols pertanyen a les sèries de Geronimo i el 29 % restant formen part de les col·leccions de Tea.

Es posa en evidència, també, que la franquícia Stilton no només es limita a les obres literàries dirigides a un públic infantil, sinó que s'ha estès a la televisió, als

audiollibres, als musicals i al marxandatge. Tanmateix, aquest treball s'ha focalitzat a indagar les circumstàncies en què van aparèixer els musicals i també a referenciar la sèrie de televisió perquè han estat les iniciatives més populars arreu del món. L'origen del musical basat en la col·lecció de llibres "Regne de la Fantasia" també és enigmàtic, atès que la informació existent sobre la creació del musical i sobre la relació entre les diferents companyies que l'han representat arreu del món és molt limitada i de difícil accés. No obstant això, després d'una cerca exhaustiva, s'ha detectat, tal com s'ha exposat a l'apartat *Musicals*, que hi ha dues fonts d'informació que estableixen que el musical es va compondre originàriament en català, ja que el van crear Àngel Llàcer, Manu Guix i Enric Llorc, i posteriorment es va adaptar a l'anglès. Tanmateix, queda clar que el musical català no va ser el primer que es va estrenar, sinó que ho va ser la versió belga (*Fantasia: Giga-grote-Musical*), la qual es va representar dos mesos abans que *Geronimo Stilton, El Musical del Regne de la Fantasia*. Amb tot, s'ha observat una certa coincidència de continguts entre la versió belga i la catalana que no permet establir si és una versió de l'altra o no.

D'altra banda, la sèrie de televisió es va estrenar a Itàlia i posteriorment es va distribuir a la resta de països, entre els quals destaca Espanya, on s'han emès les tres temporades tant en català com en castellà. Per tant, queda demostrat que *Geronimo Stilton* gaudeix d'una gran popularitat entre el públic infantil espanyol.

Un dels grans interessos d'aquest treball ha estat estudiar la recepció de *Stilton* arreu del món perquè es volia comprovar a quants països havia estat distribuït i es perseguia l'objectiu de conèixer exactament la magnitud del fenomen *Stilton*. En el cas d'Espanya, a partir de la consulta de diversos títols de *Stilton* també s'ha investigat qui han estat els professionals que s'han encarregat de traduir-lo de l'italià al basc, al gallec, al castellà i al català. El nombre de traduccions publicades, especialment al castellà i al català, és molt elevat, en canvi, el basc i el gallec compten amb menys, cosa que potser està relacionada amb el fet que les traduccions a aquestes dues llengües no es publiquin ni a Galícia ni al País Basc, sinó que van a càrrec d'una editorial de Barcelona. A més, s'ha observat que en castellà i en català hi ha un biaix de gènere a l'hora de seleccionar quins traductors s'ocupen de traslladar determinades col·leccions, ja que generalment els homes tradueixen les que signa *Geronimo* i les dones les de *Tea*.

I un altre element a destacar és que hi ha tres títols destinats exclusivament al públic català: *L'estrany cas del tió*, *El llibre i la rosa* i *Un Sant Jordi de bigotis*. Aquestes obres estan ambientades a Catalunya i fan referència a elements i celebracions de la cultura catalana. Per aquest motiu no es van publicar a Itàlia i només s'han distribuït en català, a excepció de *El llibre i la rosa*, que compta amb una traducció al castellà. Aquest fet il·lustra la importància que té el fenomen *Stilton* a Catalunya.

Pel que fa a la resta del món, s'ha pogut observar que dos anys després que es publicués el primer llibre de *Geronimo Stilton* a Itàlia, es va exportar a Letònia i a Alemanya. No va ser fins al 2001 que es va traduir a altres idiomes i des d'aleshores fins al 2019 gairebé cada any es va distribuir *Stilton* a més d'un país nou. En un primer moment es va comercialitzar a Europa i a Amèrica del Sud, el 2004 va aparèixer a tots els països angloparlants i també es va començar a publicar a l'Àsia, i el 2005 va arribar a alguns territoris de l'Àfrica. De fet, l'Àfrica i Oceania han estat els continents on les obres de *Stilton* han tingut una menor distribució. Tanmateix, després d'indagar sobre l'impacte del ratolí arreu del planeta, s'ha desmentit la primera hipòtesi que s'havia plantejat en aquest treball, ja que es pensava que les obres de *Stilton* no s'havien publicat mai als

països africans; en canvi, ha quedat demostrat que s'han comercialitzat a l'Àfrica, malgrat que ha estat en menor mesura en comparació amb la resta de continents. No obstant això, un fet a destacar és que dues editorials estatunidenques van crear dues col·leccions noves de Stilton i, per tant, han estat les úniques col·leccions sobre aquest personatge que s'han gestat fora d'Itàlia i que no s'han traduït de l'italià. Encara que Dami no figura com l'autora de la col·lecció "Geronimo Stilton Reporter", a les portades dels còmics de "Graphic Novel" apareix com a creadora juntament amb Tom Angleberger.

Per tal de dur a terme l'estudi de la traducció dels culturemes a la fase pràctica, ha estat indispensable comptar amb una base teòrica. De manera que s'han investigat les quatre categories de culturemes que va proposar Molina (2006), les dues estratègies de traducció dels culturemes de Venuti (1995), la classificació dels divuit procediments de traducció de Molina i Hurtado (2001) i la categorització de les vuit tècniques que va proposar Delabastita per a traslladar els jocs de paraules.

Tal com s'ha exposat anteriorment, el marc pràctic del treball s'ha centrat en l'estudi dels procediments que s'han adoptat a les versions castellana, anglesa i francesa de *Mille Meraviglie. Viaggio alla scoperta dell'Italia* per a traslladar els culturemes d'aquesta obra, atès que els culturemes plantegen una gran dificultat a l'hora de traduir perquè assenyalen les diferències culturals. El mètode d'anàlisi s'ha organitzat de la següent manera: a partir d'un buidatge exhaustiu dels culturemes del corpus d'aquest treball, s'han classificat els culturemes segons les categories de Molina (2006) i s'han categoritzat en funció de les tècniques de traducció de Molina i Hurtado (2002). No obstant això, per als culturemes relacionats amb l'univers de Stilton, les tècniques de traducció s'han classificat segons Delabastita (1996). Dins les categories de Molina (2006), s'ha fet evident que la major part de culturemes s'agrupen dins d'*entorn cultural* per la quantitat de topònims i de *cultura lingüística* a causa de l'elevat nombre de jocs de paraules *stiltonians*. Tanmateix, s'ha comprovat, també, que en alguns casos aquesta classificació no queda prou definida perquè els límits entre una categoria i una altra deixen marge a la interpretació. D'altra banda, s'ha constatat que, possiblement per la naturalesa del text italià, és a dir, una obra amb una evident voluntat estrangeritzadora, hi ha una tècnica que fan servir els tres traductors que no està recollida a Molina i Hurtado (2002), ja que s'ha interpretat que és probable que les autores ho consideressin la suma de dues tècniques: el doblet entre el manlleu i la traducció literal, el doblet entre el manlleu i l'equivalent encunyat, o el doblet entre el manlleu i el calc.

Quant a l'anàlisi dels culturemes, s'ha observat que, de tots els referents culturals que es classifiquen segons Molina i Hurtado (2002), el manlleu i l'amplificació són els recursos que s'utilitzen amb més freqüència, segurament a causa de la naturalesa del text. Així doncs, el manlleu destaca en totes les categories excepte a *cultura social* perquè els culturemes d'aquesta categoria inclouen unitats de mesura, organitzacions, oficis, entre d'altres. Per tant, són elements que han de ser comprensibles per al públic d'arribada, per això es tendeix a utilitzar la combinació de l'equivalent encunyat, l'adaptació i l'amplificació. D'altra banda, l'amplificació també és molt usada a fi que els lectors comptin amb informació addicional que els permeti fer-se una millor idea sobre els costums, els indrets o els elements gastronòmics que apareixen a l'obra. Tanmateix, s'ha trobat a faltar, a totes les traduccions analitzades, una major coherència pel que fa a les solucions que s'han adoptat, ja que per a traslladar culturemes del mateix tipus, els professionals han utilitzat fins a tres tècniques diferents sense que es pugui deduir quin motiu els ha empès a fer servir una tècnica o una altra. En aquest sentit, el traductor al

castellà opta per traduir *piazzetta dei Leoncini* per *plazuela de los Leoncitos*, però també decideix traslladar *Ponte Vecchio* com *Ponte Vecchio* (el «*Puente Viejo*») i manlleua *Castel del Monte*. Aquest tipus d'alternances, doncs, demostren una certa incoherència en les estratègies adoptades per a traslladar els culturemes.

Hi ha dos altres plantejaments que poden generar controvèrsia perquè també provoquen una falta de coherència als textos meta. En primer lloc, s'ha desmentit la segona hipòtesi que s'ha plantejat a la introducció d'aquest treball, la qual suposava que els textos d'arribada serien estrangeritzadors d'acord amb la formulació de Venuti (1995) per respectar l'objectiu principal del llibre. Els traductors de vegades utilitzen determinades tècniques de traducció que semblen incongruents amb el propòsit de promoure el turisme a Itàlia, ja que minimitzen els elements estrangers i potser estan massa orientades al públic d'arribada. De fet, tant Clement com García com Didiot en algun moment opten per adaptar en excés alguns elements de la cultura italiana a través de l'amplificació, l'adaptació o la generalització, cosa que provoca que el text sigui massa domesticador segons la teoria Venuti (1995). En consonància amb la intenció de l'obra, els traductors podrien haver optat per solucions més neutres. En segon lloc, la falta de coherència a les traduccions es fa palesa en l'ortotipografia. Tot i que a la traducció de García es fa un ús consistent de les cursives en els manlleus, es constata que les altres traductores no donen tanta importància a aquest tipus d'aspectes, atès que Clement i Didiot alternen la cursiva i la lletra rodona a l'hora d'escriure els manlleus i, per tant, no segueixen un criteri clar en l'ús de les cursives, sinó que hi ha una arbitrarietat considerable.

Un altre fet a destacar és el grau d'adaptació. Abans d'executar el treball, una de les hipòtesis que s'havia plantejat suggeria que la proximitat entre llengües seria un factor determinant a l'hora d'adaptar els culturemes. És a dir, es creia que en tractar-se d'un text en italià, les traduccions a llengües romàniques adaptarien més elements que la traducció a l'anglès, ja que per la distància lingüística i també cultural, Clement tindria més dificultats a l'hora de traslladar alguns termes que no tenen tradició perquè com més distància hi hagi respecte a la llengua de l'original, també es disposa de menys traduccions. Aquesta hipòtesi s'ha pogut confirmar perquè la traductora s'esforça a fer transparents alguns termes i expressions italianes que, o bé no són coneguts, o bé són opacs, o bé no compten amb un equivalent a causa de la distància lingüística i cultural, la qual provoca que alguns topònims, expressions o costums no tinguin tradició o una etimologia que els faci comprensibles per als lectors meta. Per aquest motiu fa un ús freqüent del manlleu en combinació amb altres tècniques o de l'amplificació quan al text original no es proporciona cap explicació sobre el culturema. Tanmateix, quan la traductora no té clar com traslladar una expressió, opta per la reducció, la descripció, la generalització o la compressió lingüística, de les quals no sempre en fa un ús adequat, atès que en algunes ocasions els lectors meta no compten amb la mateixa informació que el públic d'arribada. No obstant això, tot i que en un grau més baix en comparació amb la traducció anglesa, en alguns casos, les versions castellana i francesa tampoc no disposen de traduccions de culturemes que tinguin tradició, i els traductors es veuen empenyos a utilitzar tècniques de traducció perquè els referents culturals siguin menys opacs. Malgrat això, en moltes ocasions, a causa de la proximitat entre llengües, molts termes o expressions presenten semblances en l'etimologia i això els fa ser transparents. De fet, tant Clement com García pequen de voler ser massa transparents perquè en força casos és innecessari fer servir un altre procediment que no sigui el manlleu per a traslladar

certes expressions que, per les similituds etimològiques entre llengües romàniques, no són gens opaques per al públic meta. Tanmateix, hi ha un nombre reduït de vegades en les quals els traductors no tenen clar com traslladar un terme i fan servir estratègies com la generalització, la reducció, la generalització o la compressió.

Respecte a l'última hipòtesi que s'ha formulat a la introducció i que tracta sobre la fidelitat respecte al text original, s'havia suposat que García i Didiot en treballar amb llengües properes a l'italià, serien més fidels a l'original que Clement, ja que la reduïda distància lingüística els ho permetria; però s'ha hagut de desmentir. Encara que la traducció castellana és la que més se cenneix a l'original pel que fa a les omissions i a l'adaptació, les versions anglesa i francesa són més lliures. Al contrari del que s'havia suposat, doncs, la traducció de Didiot no és tan fidel a l'original com s'esperava perquè sovint utilitza tècniques com la compressió lingüística, la generalització o la reducció amb la voluntat d'evitar les reiteracions. Com que segurament considera que els lectors francesos són sensibles a les repeticions o a la informació que ja coneixen per la proximitat amb Itàlia, la traductora es proposa millorar el text de partida mitjançant l'eliminació de les reiteracions. D'altra banda, com ja s'havia suposat, la traducció anglesa no es pot ajustar tant a l'obra original i és més lliure.

Aquesta fidelitat també s'evidencia en la traducció dels culturemes *stiltonians* perquè el castellà substitueix sistemàticament un joc de paraules per un altre d'equivalent o similar. Així doncs, és molt lleial al text de partida i com que manté la gran majoria de jocs de paraules, no li fa falta recórrer a tècniques de compensació. Per contra, a les versions anglesa i francesa es perden molts jocs lingüístics i, per tant, utilitzen àmpliament la compensació, sobretot l'anglesa, que es podria dir que sobrecompensa, ja que del total de 61 jocs lingüístics que es perden, la traductora en crea 162 de nous. Val la pena mencionar que Clement i Didiot usen diverses expressions per a traslladar un sol joc de paraules, segurament per evitar la repetició constant d'aquests jocs lingüístics, mentre que la traducció castellana no és tan sensible a aquest tipus de reiteracions perquè el seu objectiu és recrear l'estil de l'original. Es pot concloure que el castellà té com a norma mantenir-se fidel al text de partida, el francès millorar-ne l'estil i evitar les repeticions, i l'anglès fer tan transparents com sigui possible els culturemes i compensar-ne la manca, sobretot en el cas dels culturemes *stiltonians*. Així doncs, en el cas del francès la proximitat entre llengües no és un fet determinant, sinó que ho és l'estil de la traductora, i és legítim que pretengui crear una novel·la més llegible.

Com que aquest treball s'ha focalitzat en l'anàlisi dels culturemes, n'ha quedat exclòs l'estudi de l'idiolecte del personatge Martín Gala. De fet, cal destacar que aquest ratolí el caracteritza una manera pròpia de parlar basada en l'ús freqüent de diminutius, superlatius i rimes per tal de crear un efecte còmic. De manera que, com a possible línia de recerca futura, es podria plantejar analitzar la manera d'expressar-se tan característica del personatge i observar com s'adapta en diferents llengües, especialment en anglès, que no compta amb tants recursos morfològics.

A més, com a possible treball per al futur es podria investigar el sexisme dins de l'univers de Geronimo Stilton perquè són abundants les marques de gènere existents, ja que es constata que les col·leccions de Geronimo són per a un públic infantil general, en canvi, les col·leccions que firma Tea només es dirigeixen a nenes, aspecte reforçat pel marxandatge i pels llibres. De fet, els lloms dels llibres són roses i per a anunciar molts dels articles de marxandatge s'utilitzen expressions com «*conviertete en una diseñadora de primera*» («Diseña tu moda con el club de Tea», 2016), «*compartir un magnifico rato*

con tus amigas» (“Organiza tu fiesta con el club de Tea”, 2016) i «*no hace falta ser muy golosa*» (“Deliciosos cupcakes con el club de Tea”, 2016) que posen en evidència que els productes de Tea Stilton només són per a un públic femení. En relació amb el sexisme, també es podria comprovar si, tal com passa en castellà i en català, en les altres llengües, el gènere del germà Stilton que signa el llibre influeix en el gènere del traductor que cada editorial selecciona.

Són qüestions que aquest treball, centrat específicament a estudiar la magnitud de la franquícia Stilton i a analitzar les solucions traductològiques dels culturemes a les tres traduccions inicials d’una obra concreta de Geronimo Stilton, deixa fora del seu àmbit d’estudi i que hauran de formar part de recerques posteriors.

5. BIBLIOGRAFIA

- “Geronimo Stilton. El musical del Regne de la Fantasia”, a TV3: TV3 emet l’espectacle musical protagonitzar per Geronimo Stilton, el famós ratolí periodista (2015, gener 2). 3Cat. Recuperat 10 d’octubre de 2024 des de <https://www.3cat.cat/tv3/geronimo-stilton-el-musical-del-regne-de-la-fantasia-a-tv3/noticia/2626332/>
- “Geronimo Stilton” sugli schermi della televisione pubblica spagnola TVE e della catalana TV3 con 78 episodi (2015, octubre 2). Licensing Italia. Recuperat 2 d’octubre de 2024 des de <https://www.licensingitalia.it/geronimo-stilton-sugli-schermi-della-televisione-pubblica-spagnola-tve-e-della-catalana-tv3-con-78-episodi/>
- “Mille meraviglie in blu! Alla scoperta dell’Italia vista dal mare” di Geronimo Stilton (s.d.). Istituto Italiano di Cultura di Tunisi. Recuperat 28 de febrer de 2025 des de https://iictunisi.esteri.it/it/gli_eventi/calendario/mille-meraviglie-in-blu-alla-scoperta-dellitalia-vista-dal-mare-di-geronimo-stilton/
- Abdelmontaleb, S. M. (2017). *L’italiano per l’infanzia dal 2000 fino ai nostri giorni. Il caso Geronimo Stilton* [Tesi doctoral, Univeristà degli Studi di Cagliari]. UNICA IRIS. https://iris.unica.it/retrieve/e2f56ed7-9104-3eaf-e053-3a05fe0a5d97/tesi%20di%20dottorato_Saber%20Mahmoud%20Abdelmontaleb%20Ali.pdf
- ACE Traductores (2012, maig 30). *La verdadera historia de Gerónimo y Tea Stilton... desvelada el 5 de junio a las 11.20 en el Pabellón de actividades* [sic] [Publicació]. Facebook. Recuperat 20 d’octubre de 2024 des de https://www.facebook.com/ACETraductores/posts/la-verdadera-historia-de-ger%C3%B3nimo-y-tea-stilton-desvelada-el-5-de-junio-a-las-11/382908521765497/?locale=es_ES
- Àngel Llàcer presenta GERONIMO STILTON, EL MUSICAL DEL REGNE DE LA FANTASIA en Barcelona (2010, octubre 18). *todoMUSICALES*. Recuperat 14 d’octubre de 2024 des de <https://www.todomusicales.com/content/content/2492/angel-llacer-presenta-geronimo-stilton-el-musical-del-regne-de-la-fantasia-en-barcelona/>
- Angleberger, T. i Stilton, G. (2020). *Geronimo Stilton: Graphic Novel #1: The Sewer Rat Stink*. The Scholastic Parent Store. Recuperat 18 de novembre de 2024 des de <https://shop.scholastic.com/parent-ecommerce/books/geronimo-stilton-graphic-novel-1-the-sewer-rat-stink-9781338587302.html>
- Atlantya: animación italiana para Latinoamérica (2013, octubre 25). *Prensario Internacional*. Recuperat 29 de desembre de 2024 des de <https://www.prensario.net/Atlantya-animacion-italiana-para-Latinoamerica-6586.note.aspx>
- Bertuzzi, S. (2019, desembre 5). Elisabetta Dami, autrice della celebre collana: «Ho inventato Geronimo Stilton perché non potevo avere figli». *Libero*. Recuperat 20 de setembre de 2024 i recollit a <https://elisabettadami.com/rassegna-stampa/>

- Biava, L. (2011, març 28). Le storie da ridere di Geronimo Stilton arrivano in Giappone. *Giornale della Libreria*. Recuperat 29 de desembre de 2024 des de <https://www.giornaledellalibreria.it/news-editori-le-storie-da-ridere-di-geronimo-stilton-arrivano-in-giappone-2212.html>
- Boarini, F. (2018, gener 1). Da Trappola a Falle, da Falle a Farfalle. Metamorfosi onomastiche nelle traduzioni tedesche di Geronimo Stilton. *Il Nome Nel Testo*, 10. <https://innt.it/innt/article/view/734/670>
- Bonjour, V. (2018). *Geronimo Stilton Reporter #1: Operation: Shufongfong (1) (Geronimo Stilton Reporter Graphic Novels)*. ISBNDB [base de dades en línia]. Recuperat 18 de novembre de 2024 des de <https://isbndb.com/book/9781629918716>
- Calabrese, S. (2016). Geronimo Stilton e gli indici edonici. *Between*, 6(11). <https://doi.org/10.13125/2039-6597/2268>
- Cerimônia de entrega dos livros “Pimpa viaja para a Itália” e “Mil maravilhas em azul com Geronimo Stilton”* (2024, febrer 5). Consolato Generale d'Italia San Paolo. Recuperat 3 de març de 2025 des de https://conssanpaolo.esteri.it/it/news/dal_consolato/2024/02/cerimonia/
- Cervera, M. (2016, novembre 28). Geronimo Stilton vuelve a cantar: El famoso roedor estrena en el Teatre Condal ‘Gran retorn a Fantasia’, una imaginativa propuesta de Lluís Danés con música de Xavi Lloses. *El Periódico*. Recuperat 27 de novembre de 2024 des de <https://www.elperiodico.com/es/ocio-y-cultura/20161128/geronimo-stilton-teatre-condal-lluis-danes-retorn-fantasia-5657964>
- Cervin (2024, desembre 13). A *Wikipedia*. Recuperat 30 d'abril de 2024 des de <https://fr.wikipedia.org/wiki/Cervin>
- Chamaerops humilis* (2023, juny 25). A *Wikipedia*. Recuperat 2 de febrer de 2024 des de https://fr.wikipedia.org/wiki/Chamaerops_humilis
- Chi ha inventato Geronimo Stilton?* (2020, juny 14). Dafne.Club. Recuperat 4 d'octubre de 2024 des de <https://www.dafne.club/post/intervista-elisabetta-dami-geronimo-stilton>
- Chi siamo* (s.d.). Dami Editore. Recuperat 20 de setembre de 2024 des de <https://www.damieditore.it/chi-siamo>
- Chi sono • Elisabetta Dami* (s.d.). Elisabetta Dami. Recuperat 5 d'octubre de 2024 des de <https://elisabettadami.com/elisabetta-dami/>
- CIRA (s.d.). Cira.It. Recuperat 10 de febrer de 2025 des de <https://www.cira.it/en/>
- Consul's visit to the Minister for Arts, and donation of 200 books for children* (2024, 20 febrer). Consolato d'Italia Adelaide. Recuperat 1 de març de 2025 des de https://consadelaide.esteri.it/en/news/dal_consolato/2024/02/consuls-visit-to-the-minister-for-arts-and-donation-of-200-books-for-children/
- Così parlò Lupo Blu. Ediz. A colori* (2022, maig 3). Mondadori Store. Recuperat 15 de novembre de 2024 des de <https://www.mondadoristore.it/Cosi-parlo-Lupo-Blu-Ediz-Elisabetta-Dami/eai978881716224/>

- Dami, E. (2009). *La carrera más loca del mundo*. WorldCat [base de dades en línia]. Recuperat 30 de desembre de 2024 des de <https://search.worldcat.org/es/title/1318609129>
- Dami, E. (2011). *Jmenuji se Stilton, Geronimo Stilton*. Online katalog Národní knihovny ČR [base de dades en línia]. Recuperat 20 de novembre de 2024 des de https://aleph.nkp.cz/F/SKQFXSCQEU1VYLS5X26HBGG9PUF85P15AKM365VQXYTTBUTYG-08649?func=find-b&find_code=WRD&x=44&y=9&request=Jmenuji+se+Stilton%2C+Geronimo+Stilton&filter_code_1=WTP&filter_request_1=&filter_code_2=WLN&adjacent=N.
- Dami, E. (2019, juliol). *Atto costitutivo di Fondazione* (Acta de fundació. No. Repertori 45.635). Agenzia delle Entrate. <https://geronimostiltonfondazione.com/wp-content/uploads/2020/06/attocostitutivo-GSF.pdf>
- Delabastita, D. (1996). *Wordplay and Translation*. St. Jerome Publishing. Recuperat 13 de gener de 2024 des de https://books.google.es/books?id=Wm8WDAAAQBAJ&printsec=frontcover&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false
- Deliciosos cupcakes con el club de Tea* (2016). Club Geronimo Stilton. Recuperat 30 de maig de 2025 des de <https://www.clubgeronimostilton.es/libro/485-deliciosos-cupcakes-con-el-club-de-tea>
- Diseña tu moda con el club de Tea* (2016). Club Geronimo Stilton. Recuperat 30 de maig de 2025 des de <https://www.clubgeronimostilton.es/libro/215-disena-tu-moda-con-el-club-de-tea>
- Fabiani, A. (2019, agost 29). Fantastica Elisabetta: Capace di raggiungere milioni di bambini di tutto il mondo, l'autrice di Geronimo Stilton parla di sé e di come riesce a gestire il suo successo. *Polizia Moderna*. Recuperat 29 de setembre de 2024 des de <https://poliziamoderna.poliziadistato.it/articolo/3535d67d178df2b0134057308>
- FACIT Biblioteka. «Online catalog» [base de dades en línia]. Consulta 23 de novembre de 2024 des de <http://www.biblioteka.ba/Catalog.aspx>
- Falih, H. H. (2009). Some Problems in the “Translation” of English Proper Names into Arabic. *Journal of the College of Arts. Univeristy of Basrah*(50). <https://www.iraqoj.net/iasj/download/e8932cf4a2de554a>
- Fantasia de Giga Grote Muisical > Original Flemish Cast* (s.d.). CastAlbums. Recuperat 7 de novembre de 2024 des de <https://castalbums.org/recordings/Fantasia-de-Giga-Grote-Muisical-2010-Original-Flemish-Cast/21534>
- Festa, N. (2024, gener 25). «Nel prossimo libro, Geronimo Stilton scopre Napoli». Parola della sua creatrice Elisabetta Dami. *Corriere del Mezzogiorno*. Recuperat 7 de novembre de 2024 des de https://napoli.corriere.it/notizie/cultura-e-tempo-libero/24_gennaio_25/nel-prossimo-libro-geronimo-stilton-scopre-napoli-parola-della-sua-creatrice-elisabetta-dami-434e0e3f-7150-4c76-af28-8e3ea7969x1k.shtml?refresh_ce

- Fiori, S. (2010, desembre 11). ELISABETTA DAMI. *La Repubblica*. Recuperat 22 d'octubre de 2024 des de <https://ricerca.repubblica.it/repubblica/archivio/repubblica/2010/12/11/elisabetta-dami.html>
- Foreign Rights (s.d.). Atlantyca. Recuperat 8 d'octubre de 2024 des de <https://www.atlantyca.com/departament/foreign-rights/>
- Fornaro, S. (2020, març 2). Entrevista a Elisabetta Dami: È scrittrice, pilota d'aereo, paracadutista e molto attiva nel volontariato. Ma Elisabetta Dami è soprattutto mamma di Geronimo e Tea Stilton, due topi giornalisti che le loro avventure affascinano i bambini di tutto il mondo. *Città Nuova*. Recuperat 21 de setembre de 2024 des de <https://www.cittanuova.it/intervista-elisabetta-dami/?ms=006&se=028>
- Franini, P. A. (2023, maig 1). Elisabetta Dami «Scrivo di anti eroi generosi per arrivare al cuore dei bimbi». *il Giornale*. Recuperat 29 de setembre de 2024 i recollit a <https://elisabettadami.com/wp-content/uploads/Visualizza-Articolo.pdf>
- Gandini, E. (2014, novembre 11). Geronimo Stilton nel Regno della Fantasia – il Musical: Al via il tour del direttore più stratopico del mondo! *ELLE*. Recuperat 14 d'octubre de 2024 des de <https://www.elle.com/it/shopping/kids-moda-bambino/news/g1104298/geronimo-stilton-nel-regno-della-fantasia-il-musical/>
- García, A. B. (2023, maig 31). Geronimo Stilton cumple 20 años y mantiene su trono en la Feria del Libro: Las colas se repiten año tras año en El Retiro por el éxito de un personaje ajeno a modas. *RTVE*. Recuperat 9 d'octubre de 2024 des de <https://www.rtve.es/noticias/20230531/geronimo-stilton-cumple-20-anos-mantiene-su-trono-feria-del-libro/2448038.shtml>
- Geronimo Stilton (s.d.). Atlantyca. Recuperat 19 d'octubre de 2024 des de <https://www.atlantyca.com/departament/licensing-live-show/geronimo-stilton-2/>
- Geronimo Stilton El Musical, premi al Millor Musical Infantil! (2011, juny 15). Geronimo Stilton World. Recuperat 14 d'octubre de 2024 des de https://geronimostilton.com/ES-ct/geronimo-stilton-el-musical-premi-al-millor-musical-infantil_1467/
- Geronimo Stilton ES-ct home (s.d.). Geronimo Stilton World. Recuperat 20 de febrer de 2025 des de <https://geronimostilton.com/ES-ct/home/?fw=1>
- Geronimo Stilton IT home (s.d.). Geronimo Stilton World. Recuperat 10 d'octubre de 2024 des de <https://geronimostilton.com/IT-it/home/>
- Geronimo Stilton nel Regno della Fantasia (s.d.). Teatro.it. Recuperat 28 de novembre de 2024 des de <http://www.teatro.it/spettacoli/geronimo-stilton-nel-regno-della-fantasia>
- Geronimo Stilton op tournee met een 'Muisical': De bekende boekenmuis Geronimo Stilton smeert de stembanden want in het najaar gaat hij met zijn "Giga Grote Muisical" op tournee met een grote circustent. De "muisical" wordt een mix van theater, musical en circus (2010, abril 22). *VRT NWS*. Recuperat 8 d'octubre de 2024 des de https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2010/04/22/geronimo_stiltonoptourneemeteenmuisical-1-764835/

- Geronimo Stilton Reporter #1: "Operation: Shufongfong"* (s.d.). Geronimo Stilton World. Recuperat 17 de febrer de 2025 des de <https://geronimostilton.com/US-en/comics/scheda.php?id=13106>
- Geronimo Stilton Stage Show Set for Ontario!* (2018, febrer 10). Theatre for Youth. Recuperat 19 d'octubre de 2024 des de <https://theatreforyouth.com/geronimo-stilton-stage-show-set-for-ontario/>
- Geronimo Stilton US home* (s.d.). Geronimo Stilton World. Recuperat 18 de novembre de 2024 des de <https://geronimostilton.com/US-en/home/?fw=1>
- Geronimo Stilton WorldCat* (s.d. a). Worldcat [base de dades en línia]. Recuperat 10 d'octubre de 2024 des de <https://search.worldcat.org/es/search?q=geronimo+stilton&itemType=book&itemSubType=book-printbook%2Cbook-digital%2Cbook-thesis%2Cbook-mss%2Cbook-braille%2Cbook-largeprint%2Cbook-mic%2Cbook-continuing&inLanguage=spa>
- Geronimo Stilton WorldCat* (s.d. b). Worldcat [base de dades en línia]. Recuperat 13 d'octubre de 2024 des de <https://search.worldcat.org/es/search?q=geronimo+stilton&itemType=book&itemSubType=book-printbook%2Cbook-digital%2Cbook-thesis%2Cbook-mss%2Cbook-braille%2Cbook-largeprint%2Cbook-mic%2Cbook-continuing&inLanguage=spa>
- Geronimo Stilton, "A Thousand Wonders" now available in Arabic* (2022, novembre 3). New Italian Books. Recuperat 29 de desembre de 2024 des de <https://www.newitalianbooks.it/highlight/geronimo-stilton-a-thousand-wonders-now-available-in-arabic/>
- Geronimo Stilton, "Mille Meraviglie" italiane in lingua swahili* (2023, agost 30). Atlantyca. Recuperat 30 de desembre de 2024 des de <https://www.atlantyca.com/news/geronimo-stilton-mille-meraviglie-italiane-in-lingua-swahili/>
- Geronimo Stilton, El musical del Regne de la fantasia (familiar)* (s. d.). Teatre Musical. Recuperat 7 de novembre de 2024 des de <https://teatremusical.cat/espectacle/geronimo-stilton-el-musical-del-regne-de-la-fantasia>
- Geronimo Stilton, el musical del Reino de la Fantasía* (2012, març 30). Geronimo Stilton World. Recuperat 6 de novembre de 2024 des de https://geronimostilton.com/BF-es/geronimo-stilton-el-musical-del-reino-de-la-fantasia_3137/
- Geronimo Stilton, le stratopiche avventure di un giornalista e della sua squadra* (2021, maig 4). *La Repubblica*. Recuperat 19 de novembre de 2024 des de https://www.repubblica.it/cultura/2021/05/04/foto/genomimo_stilton_le_stratopiche_avventure_di_un_giornalista_e_della_sua_squadra-299266594/1/
- Geronimo Stilton: il Regno della Fantasia, il musical di Atlantyca Entertainment, arriva anche in Australia* (2018, abril 20). Licensing Italia. Recuperat 7 de novembre de 2024 des de <https://www.licensingitalia.it/geronimo-stilton-il-regno-della-fantasia-il-musical-di-atlantyca-entertainment-arriva-anche-in-australia/>

- GERONIMO STILTON: Italia, Francia, USA (2009-2016) – Stagioni 3. Episodi: 78. Serie a narración episódica Distribuido da RAI Radiotelevisione Italiana, Superights, Universal Pictures Italia (s.d.). *La Repubblica*. Recuperat 25 d'octubre de 2024 des de <https://www.repubblica.it/serietv/schede/geronimo-stilton/2316/>
- Gómez, F. (s.d.). *Traducción de la obra "Geronimo Stilton: Las mil maravillas azules" para Grupo Planeta y el Ministerio de Cultura italiano* [Publicació]. LinkedIn. Recuperat 3 de març de 2025 des de <https://es.linkedin.com/in/fatima-gomez-caneba>
- Goodfellow, M. (2023, febrer 13). Geronimo Stilton Set For Feature Adaptation As Radar Pictures Secures Rights & Taps 'Captain Underpants' Animator David Soren To Direct. *Deadline*. Recuperat 4 d'octubre de 2024 des de <https://deadline.com/2023/02/geronimo-stilton-feature-adaptation-radar-pictures-david-soren-1235257358/>
- Guglielmini, F. (2024, maig 16). Elisabetta Dami, la «mamma» di Geronimo Stilton: «Ecco perché il mio nome non è mai sulle copertine dei libri. Il topo giornalista? Ispirato da Patch Adams». *Corriere della Sera*. Recuperat 19 de setembre de 2024 des de https://milano.corriere.it/notizie/cronaca/24_maggio_16/elisabetta-dami-la-mamma-di-geronimo-stilton-ecco-perche-il-mio-nome-non-e-mai-sulle-copertine-dei-libri-il-topo-giornalista-ispirato-da-patch-adams-25fac379-bda7-495d-bfea-a625e6aedx1k.shtml
- Han premiat el Musical del Regne de la Fantasia!* (2011, novembre 24). Geronimo Stilton World. Recuperat 7 de novembre de 2024 des de https://geronimostilton.com/ES-ct/han-premiat-el-musical-del-regne-de-la-fantasia_2460/
- Home OPAC SBN* (s.d.). OPAC SBN [base de dades en línia]. Recuperat 11 de novembre de 2024 des de <https://opac.sbn.it>
- Home page – Fabriano Paper and Watermark Museum* (s.d.). Museo della Carta. Recuperat 12 de febrer de 2025 des de <https://www.museodellacarta.com/en/index.html>
- Hurtado, A. (2001). *Traducción y traductología*. Ediciones Cátedra. Recuperat 28 de gener de 2025 des de <https://es.scribd.com/document/398574330/amparo-hurtado-albir-traduccion-y-traductologia-cutea-pdf>
- Introduction of "Geronimo Stilton" in Vietnamese during European Literature Days 2015* (2015, maig 7). Hanoi Grapevine. Recuperat 29 de desembre de 2024 des de <https://hanoigrapvine.com/2015/05/introduction-of-geronimo-stilton-in-vietnamese-during-european-literature-days-2015/>
- ITA-AITES* (2025). Ita-aites.org. Recuperat 11 de febrer de 2025 des de <https://www.ita-aites.org/>
- Justícia, A. (2023, abril 3). Elisabetta Dami, la escritora superventas que creó a Gerónimo Stilton en un hospital infantil [sic]: Geronimo Stilton, el ratón más popular de la literatura infantil, cumple 20 años desde que desembarcó en España. Hablamos con su creadora, Elisabetta Dami, que suma ya 180 millones de libros vendidos. *La Vanguardia*. Recuperat 15 de setembre de 2024 des de

- <https://www.lavanguardia.com/magazine/protagonistas/20230403/8867327/geronimo-stilton-cuentos-infantiles-elisabetta-dami-libros.html>
- Kelly, D. (1997). "The translation of texts from the tourist sector: textual conventions, cultural distances and other constraints", *TRANS. Revista de Traductología*.
<https://doi.org/10.24310/TRANS.1998.v0i2.2354>
- Keys, L., Ghunaym, H., Allah Rajā'i, A. i Abu al-Majd, A. (2006). *Fi'r wa-inqasam nisfayn*. WorldCat [base de dades en línia]. Recuperat 30 de desembre de 2024 des de <https://search.worldcat.org/es/title/229176881>
- Kounitrate, N. (2019). Algunos culturemas de alimentación en Pedro Páramo y su traducción al árabe. *Estudios interlingüísticos*, (7), 127-139. Recuperat 27 de gener de 2025 des de <https://dialnet.unirioja.es/descarga/articulo/7237401.pdf>
- Marco Polo stratopico: Geronimo Stilton racconta Il Milione a tutti i bambini cinesi (2024, abril 12). Atlantica. Recuperat 29 de desembre des de <https://www.atlantica.com/news/marco-polo-stratopico-geronimo-stilton-racconta-il-milione-a-tutti-i-bambini-cinesi/>
- Matterhorn (2025, febrer 10). A Wikipedia. Recuperat 10 de febrer de 2025 des de <https://en.wikipedia.org/wiki/Matterhorn>
- Mille et une autres merveilles – Geronimo Stilton (s.d.). Le Cercle digital. Recuperat 1 de març de 2025 des de <https://agence.le-cercle-digital.fr/edition/mille-et-une-autres-merveilles-geronimo-stilton-piemme/>
- Milligan, M. (2012, febrer 23). Second Season of 'Geronimo' to Debut on Rai 2. *Animation Magazine*. Recuperat 8 d'octubre de 2024 des de <https://www.animationmagazine.net/2012/02/geronimo-take-two-for-rai-2/>
- Molina, L. (2006). *El otoño del pingüino: análisis descriptivo de la traducción de los culturemas*. Publicacions de la Universitat Jaume I. Recuperat 28 de gener de 2025 des de https://books.google.es/books?id=GUL1Ls-36CgC&pg=PA5&hl=es&source=gbs_selected_pages&cad=1#v=onepage&q&f=false
- Molina, L. i Hurtado, A. (2002). Translation Techniques Revisited: A Dynamic and Functionalist Approach. *Meta*, 47(4), 498-512. Recuperat 28 de gener de 2025 des de https://ddd.uab.cat/pub/artpub/2002/137439/meta_a2002v47n4p498.pdf
- Navarra, V. (2023, gener 23). *Avventure formato Stilton: Intervista alla celebre scrittrice che ha creato l'iconico topo giornalista Geronimo*. Dichiscrive. Recuperat 5 d'octubre de 2024 des de <https://www.dichiscrive.it/post/avventure-formato-stilton>
- Nida, E. (1945). Linguistics and ethnology in translation problems. *Word*, 1.
<https://doi.org/10.1080/00437956.1945.11659254>
- Oregon Children's Theatre presents Geronimo Stilton: Mouse in Space (2015, novembre 28). Geronimo Stilton World. Recuperat 27 de novembre de 2024 des de https://geronimostilton.com/US-en/ultimissime_novita/?id=10515
- Organiza tu fiesta con el club de Tea (2016). Club Geronimo Stilton. Recuperat 30 de maig de 2025 des de <https://www.clubgeronimostilton.es/libro/316-organiza-tu-fiesta-con-el-club-de-tea>

- Pagliuca, S. (2023, maig 23). Elisabetta Dami: “Il mio Geronimo Stilton nato da una maternità negata”. *Il Sole 24 Ore*. Recuperat 30 de setembre de 2024 des de <https://alleyoop.ilsole24ore.com/2023/05/23/elisabetta-dami/>
- Pagnozzi, C. (2024). *Geronimo Stilton e le Mille Meraviglie: proposta di traduzione in tedesco di un viaggio alla scoperta dell'Italia* [No disponible. Treball de fi de grau, Università di Bologna]. AMS Laurea. <https://amslaurea.unibo.it/id/eprint/32717/>
- Riderelli, A. (2022, juliol 23). *Intervista: Con Elisabetta Dami, l'arte della curiosità a La Controra 2022*. Musicultura. Recuperat 1 d'octubre de 2024 des de <https://www.musicultura.it/2022/06/23/intervista-con-elisabetta-dami-larte-della-curiosita-a-la-controra-2022/>
- Si fa... o non si fa? Billo e Billa. Ediz. Illustrata* (s.d.). Mondadori. Recuperat 7 de novembre de 2024 des de <https://www.mondadori.potenza.it/prodotto/si-fa-o-non-si-fa-billo-e-billa-ediz-illustrata?srsId=AfmBOop4gZA1n-IYhwU2OsmF6rGhj1dCPFlDw75wb6rmkAtPY1hFeH>
- SIBF to feature in Elisabetta Dami's upcoming book (2019, novembre 6). *Gulf Today*. Recuperat 20 de setembre de 2024 des de <https://www.gulftoday.ae/News/2019/11/06/SIBF-to-feature-in-Elisabetta-Damis-upcoming-book>
- Stilton ve al rescat del tió: La tercera aventura ambientada a Catalunya de l'intrèpid periodista es podrà aconseguir als quioscos el 21 i 22 de desembre, amb El Punt Avui (2013, desembre 20). *El Punt Avui*. Recuperat 19 de novembre de 2024 des de <https://www.elpuntavui.cat/article/702023-stilton-ve-al-rescat-del-tio.html>
- Stilton, G. (1999a). *Mini-Abenteuer von der Mäuse-Insel. ... Das Schloss des Grafen Ratola: vier Mäuse, ein fantastischer Koch und ein Schloss in Transmauslavian*. DNB, Katalog der Deutschen Nationalbibliothek [base de dades en línia]. Recuperat 27 de novembre de 2024 des de <https://portal.dnb.de/opac/showFullRecord?currentResultId=%22stilton%22+sortBy+jhr%2Fsort.ascending%26any¤tPosition=5>
- Stilton, G. (1999b). *Monas Pelīzas smaidis : stāsts par četrām pelēm, laukumu, kas apsviežas otrādi, un dziedošu akmen*. Latvijas Nacionālā bibliotēka [base de dades en línia]. Recuperat 27 de novembre de 2024 des de https://primolatvija.hosted.exlibrisgroup.com/primo-explore/fulldisplay?docid=371KISC_AlephLNC04-000019899&context=L&vid=371KISCNLL_VU1&lang=en_US&search_scope=default_scope&adaptor=Local%20Search%20Engine&tab=default_tab&query=any,contains,Stilton&sortby=date2&offset=70
- Stilton, G. (2001). *Katinų piratų laivas*. iBiblioteka [base de dades en línia]. Recuperat 30 de novembre de 2024 des de <https://ibiblioteka.lt/metis/publication/C1B0000032771?q=seqf6dmea>
- Stilton, G. (2002a). *Aproveite as férias, Stilton!* Sophia [base de dades en línia]. Recuperat 29 de desembre de 2024 des de https://acervo.bn.gov.br/Sophia_web/acervo/detalhe/70762?guid=173809821438

- [9&returnUrl=%2fSophia_web%2fresultado%2flistar%3fguid%3d1738098214389%26quantidadePaginas%3d1%26codigoRegistro%3d70762%2370762&i=4](#)
- Stilton, G. (2002b). *De piraten van de zilveren kattenklauw*. KBR [base de dades en línia]. Recuperat 30 de novembre de 2024 des de <https://opac.kbr.be/Library/doc/SYRACUSE/15587243/de-piraten-van-de-zilveren-kattenklauw>
- Stilton, G. (2002c). *Mijn naam is Stilton, Geronimo Stilton*. KB-catalogus [base de dades en línia]. Recuperat 25 de novembre de 2024 des de <https://webggc.oclc.org/cbs/DB=2.37/SET=1/TTL=351/SHW?FRST=353>
- Stilton, G. (2002d). *Mikrobus w kolorze sera*. Biblioteka Narodowa [base de dades en línia]. Recuperat 25 de novembre de 2024 des de https://katalogi.bn.org.pl/discovery/fulldisplay?docid=alma991052522602905066&context=L&vid=48OMNIS_NLOP:48OMNIS_NLOP&lang=pl&search_scope=NLOP_IZ_NZ&adaptor=Local%20Search%20Engine&isFrbr=true&tab=LibraryCatalog&query=any,contains,stilton&sortby=date_a&offset=0
- Stilton, G. (2002e). *Smaragdsilma saladus*. E-kataloog ESTER [base de dades en línia]. Recuperat 27 de novembre de 2024 des de [https://www.ester.ee/search~S1*est?/X\(stilton\)&searchscope=1&l=est&SORT=D/X\(stilton\)&searchscope=1&l=est&SORT=D&SUBKEY=\(stilton\)/1%2C4%2C4%2CB/frameset&FF=X\(stilton\)&searchscope=1&l=est&SORT=D&4%2C4%2C](https://www.ester.ee/search~S1*est?/X(stilton)&searchscope=1&l=est&SORT=D/X(stilton)&searchscope=1&l=est&SORT=D&SUBKEY=(stilton)/1%2C4%2C4%2CB/frameset&FF=X(stilton)&searchscope=1&l=est&SORT=D&4%2C4%2C)
- Stilton, G. (2002f). *Тајна смарагног острва*. COBISS [base de dades en línia]. Recuperat 20 de novembre de 2024 des de <https://plus.cobiss.net/cobiss/sr/sr/bib/nbs/102695948>
- Stilton, G. (2002g). *Тајна смарагног острва: Џеронимо Стилтон*. COBISS [base de dades en línia]. Recuperat 28 de novembre de 2024 des de https://plus.cobiss.net/cobiss/cg/cnr_latn/bib/7022608
- Stilton, G. (2002h). *Viaggio nel tempo*. Piemme junior.
- Stilton, G. (2003a). *El misterioso manuscrito de Nostrarratus*. WorldCat [base de dades en línia]. Recuperat 30 de desembre de 2024 des de <https://search.worldcat.org/es/title/1336197188>
- Stilton, G. (2003b). *Mi nombre es Stilton, Geronimo Stilton*. WorldCat [base de dades en línia]. Recuperat 30 de desembre de 2024 des de <https://search.worldcat.org/es/title/1344643764>
- Stilton, G. (2003c). *El meu nom és Stilton, Geronimo Stilton*. WorldCat [base de dades en línia]. Recuperat 18 de novembre de 2024 des de <https://search.worldcat.org/es/title/52355985>
- Stilton, G. (2003d). *El meu nom és Stilton, Geronimo Stilton*. Xarxa de biblioteques d'Andorra [base de dades en línia]. Recuperat 7 de gener de 2025 des de https://www.catalegbiblioteques.ad/index.php?lvl=notice_display&id=59210
- Stilton, G. (2003e). *En fluesorbet til greven*. DET KGL BIBLIOTEK [base de dades en línia]. Recuperat 20 de novembre de 2024 des de https://soeg.kb.dk/discovery/fulldisplay?docid=alma99122712563905763&context=L&vid=45KBDK_KGL:KGL&lang=da&search_scope=MyInst_and_CI&ada

- [ptor=Local%20Search%20Engine&tab=Everything&query=any,contains,stilton&sortby=date_d&facet=frbrgroupid,include,9005639811967573128&offset=0&pcAvailability=true&searchInFulltext=false](#)
- Stilton, G. (2003f). *Galeja gusarskih mačkonov*. COBISS [base de dades en línia]. Recuperat 29 de novembre de 2024 des de <https://plus.cobiss.net/cobiss/si/sl/bib/nuk/124453632>
- Stilton, G. (2003g). *Korsan kedilerin kalyonu*. WorldCat [base de dades en línia]. Recuperat 20 de novembre de 2024 des de <https://search.worldcat.org/es/title/850762537>
- Stilton, G. (2003h). *Le fantôme du métro*. Catalogue général BnF [base de dades en línia]. Recuperat 28 de novembre de 2024 des de <https://catalogue.bnf.fr/ark:/12148/cb390827987>
- Stilton, G. (2003i). *Le Sourire de Mona Sourisa*. Xarxa de biblioteques d'Andorra [base de dades en línia]. Recuperat 7 de gener de 2025 des de https://www.catalegbiblioteques.ad/index.php?lvl=notice_display&id=36791
- Stilton, G. (2003j). *Mein Name ist Stilton, Geronimo Stilton*. a-z.lu [base de dades en línia]. Recuperat 29 de novembre de 2024 des de https://www.a-z.lu/discovery/fulldisplay?docid=alma990012204590107251&context=L&vid=352LUX_BIBNET_NETWORK:BIBNET_UNION&lang=fr&search_scope=DN_and_CI&adaptor=Local%20Search%20Engine&tab=DiscoveryNetwork&query=any,contains,geronimo%20stilton&sortby=date_a&offset=0
- Stilton, G. (2003k). *Mysteriet med smaragdögat*. Stockholms stad [base de dades en línia]. Recuperat 24 de novembre de 2024 des de <https://beta.biblioteket.stockholm.se/titel/521278?text=geronimo%20stilton>
- Stilton, G. (2003l). *Mysteriet med smaragdøyet*. Nasjonalbiblioteket [base de dades en línia]. Recuperat 29 de novembre de 2024 des de <https://www.nb.no/items/5f23c57a5650360ae4ccc1f8616027bc?page=0&searchText=geronimo%20stilton>
- Stilton, G. (2003m). *Smaragdisilmän jäljillä*. Kansalliskirjasto National Biblioteket [base de dades en línia]. Recuperat 27 de novembre de 2024 des de <https://kansalliskirjasto.finna.fi/Record/fikka.3978869?sid=4868595150>
- Stilton, G. (2003n). *Trela- trela patinia*. WorldCat [base de dades en línia]. Recuperat 28 de novembre de 2024 des de <https://search.worldcat.org/es/title/320925942>
- Stilton, G. (2004a). *Paws off, Cheddarface!* WorldCat [base de dades en línia]. Recuperat 29 de desembre de 2024 des de <https://search.worldcat.org/es/title/1312235062>
- Stilton, G. (2004b). *Cat and mouse in a haunted house*. British Library Catalogue [base de dades en línia]. Recuperat 29 de novembre des de https://bll01.primo.exlibrisgroup.com/discovery/fulldisplay?docid=alma990069492750100000&context=L&vid=44BL_INST:BLL01&lang=en&search_scope=Not_BL_Suppress&adaptor=Local%20Search%20Engine&tab=LibraryCatalog&query=any,contains,stilton&sortby=date_a&offset=20

- Stilton, G. (2004c). *The Curse of the Cheese Pyramid (Geronimo Stilton)*. ISBNDB [base de dades en línia]. Recuperat 27 de novembre de 2024 des de <https://isbndb.com/book/9780756920050>
- Stilton, G. (2004d). *Par mille mimolettes, j'ai gagné au ratoloto ! a-z.lu* [base de dades en línia]. Recuperat 25 de novembre des de https://www.a-z.lu/discovery/fulldisplay?docid=alma990011967550107251&context=L&vid=352LUX_BIBNET_NETWORK:BIBNET_UNION&lang=fr&search_scope=DN_and_CI&adaptor=Local%20Search%20Engine&tab=DiscoveryNetwork&query=any,contains,geronimo%20stilton&sortby=date_a&offset=10
- Stilton, G. (2005a). *Fluguhristingur handa greifanum*. Leitir [base de dades en línia]. Recuperat 19 de novembre de 2024 des de https://leitir.is/discovery/fulldisplay?docid=alma991002078639706886&context=L&vid=354ILC_NETWORK:10000_UNION&lang=is&search_scope=10000_MYLIB&adaptor=Local%20Search%20Engine&tab=MyLibrary&query=any,contains,stilton&sortby=date_a&offset=0
- Stilton, G. (2005b). *Nosztregerusz titokzatos kézírata*. WorldCat [base de dades en línia]. Recuperat 28 de novembre de 2024 des de <https://search.worldcat.org/es/title/813560515>
- Stilton, G. (2005c). *Uma estranha caravana*. Catalogo BNP [base de dades en línia]. Recuperat 1 de desembre des de <https://catalogo.bnportugal.gov.pt/ipac20/ipac.jsp?session=1F3I79070I593.8821&profile=bn&source=~!bnp&view=subscriptionssummary&uri=full=3100024~!1524365~!0&ri=1&aspect=subtab11&menu=search&ipp=20&spp=20&staffonly=&term=stilton&index=.GW&uindex=&aspect=subtab11&menu=search&ri=1>
- Stilton, G. (2005d). *으랏차차, 겁쟁이 탈출 작전*. WorldCat [base de dades en línia]. Recuperat 30 de desembre de 2024 des de <https://search.worldcat.org/es/title/708036485>
- Stilton, G. (2008a). *El castillo de Roca Tacaña*. WorldCat [base de dades en línia]. Recuperat 30 de desembre de 2024 des de <https://search.worldcat.org/es/title/245559600>
- Stilton, G. (2008b). *A sajtpiramis titka*. Biblioteca Nationala a Romaniei [base de dades en línia]. Recuperat 28 de novembre de 2024 des de https://aleph.bibnat.ro/F/B7VEP5GIAV7X9IEQVT2K9819YYQJATAXCN4Q8DJAP6TSB4TVX7-53627?func=full-set-set&set_number=035095&set_entry=000003&format=999
- Stilton, G. (2008c). *Pencuri keju misterius*. WorldCat [base de dades en línia]. Recuperat 30 de desembre de 2024 des de <https://search.worldcat.org/es/title/996820428>
- Stilton, G. (2009a). *Benvidos ao castelo da rocha rañicas*. WorldCat [base de dades en línia]. Recuperat 18 de novembre de 2024, de <https://search.worldcat.org/es/title/733746291>
- Stilton, G. (2009b). *O fantasma do metrô*. Sophia [base de dades en línia]. Recuperat 29 de desembre de 2024 des de https://acervo.bn.gov.br/Sophia_web/acervo/detalhe/254039?guid=17380988457

- [47&returnUrl=%2fSophia_web%2fresultado%2flistar%3fguid%3d1738098845747%26quantidadePaginas%3d1%26codigoRegistro%3d254039%23254039&i=2](#)
- Stilton, G. (2010). *Храм Огненного Рубина*. WorldCat [base de dades en línia]. Recuperat 29 de novembre de 2024 des de <https://search.worldcat.org/es/title/805356569>
- Stilton, G. (2011). *Ван с цвят на кашкавал*. COBISS [base de dades en línia]. Recuperat 29 de novembre de 2024 des de <https://plus.cobiss.net/cobiss/bg/en/bib/1275913956>
- Stilton, G. (2012a). *Dorëshkrimi misterioz i Nostramiusit*. Biblioteka Kombëtare e Shqipërisë [base de dades en línia]. Recuperat 29 de novembre des de <https://www.bksh.al/details/66579>
- Stilton, G. (2012b). *El día del libro*. Destino.
- Stilton, G. (2012c). *El llibre i la rosa*. Estrella Polar.
- Stilton, G. (2012d). *Volám sa Stilton, Geronimo Stilton*. Slovenská národná kniznica [base de dades en línia]. Recuperat 27 de novembre de 2024 des de <https://chamo.kis3g.sk/lib/item?id=chamo:10444904&theme=snk>
- Stilton, G. (2013a). *El misteri de la Torre Eiffel*. (1ª ed.). Estrella Polar.
- Stilton, G. (2013b). *Среќни празници, Стилтон*. COBISS [base de dades en línia]. Recuperat 26 de novembre de 2024 des de <https://plus.cobiss.net/cobiss/mk/en/bib/95230986>
- Stilton, G. (2014a). *Erbat igrieden fil-qalba tal-ġungla*. Malta Libraries [base de dades en línia]. Recuperat 20 de novembre de 2024 des de <https://www.maltalibraries.gov.mt/iguana/www.main.cls?url=search&p=788374c8-8d6d-44d6-bd24-eb7a87b79d2c#recordId=1.28021>
- Stilton, G. (2014b). *Moje ime je Stilton, Geronimo Stilton*. GKČ Petrinja e-katalog [base de dades en línia]. Recuperat 20 de novembre de 2024 des de https://www.gkc-petrinja.hr/gkc_shop/katalog_products_pregled_naslov.php?idknjige=49764
- Stilton, G. (2014c). *O anel de luz*. Sophia [base de dades en línia]. Recuperat 30 de desembre de 2024 des de https://acervo.bn.gov.br/Sophia_web/acervo/detalhe/954122?guid=1738099158127&returnUrl=%2fSophia_web%2fresultado%2flistar%3fguid%3d1738099158127%26quantidadePaginas%3d1%26codigoRegistro%3d954122%23954122&i=15
- Stilton, G. (2014d). *Un Sant Jordi de bigotis*. Estrella Polar.
- Stilton, G. (2015a). *All For Stilton, Stilton For All!* WorldCat [base de dades en línia]. Recuperat 29 de desembre de 2024 des de <https://search.worldcat.org/es/title/1268575599>
- Stilton, G. (2015b). *L'estrany cas del tió*. Estrella Polar.
- Stilton, G. (2015c). *Vocabulary pawbook 1*. WorldCat [base de dades en línia]. Recuperat 28 de desembre de 2024 des de <https://search.worldcat.org/es/title/926629726>

- Stilton, G. (2017). *Իմ անունն է Ստիլտոն, Ջերոնիմո Ստիլտոն*. Zangak [base de dades en línia]. Recuperat 27 de novembre de 2024 des de <https://zangak.am/my-name-is-stilton-geronimo-stilton>
- Stilton, G. (2019a). *Ciudatul caz al hoțului de coji de brânză*. Catalog General BNR [base de dades en línia]. Recuperat 30 de novembre de 2024 des de https://aleph.bibnat.ro/F/ISS495U9T2A6JQF6FHI4BFBKH8SAIJYH31T8GN9QHJAT66PXVHX-44549?func=full-set-set&set_number=050733&set_entry=000029&format=999
- Stilton, G. (2019b). *Відкриття Америки*. Національна бібліотека України [base de dades en línia]. Recuperat 28 de novembre de 2024 des de https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_all/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=EC&P21DBN=EC&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullw&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=3&S21P02=0&S21P03=A=&S21COLORTERMS=0&S21STR=%D0%A1%D1%82%D1%96%D0%BB%D1%82%D0%BE%D0%BD,%20%D0%94%D0%B6%D0%B5%D1%80%D0%BE%D0%BD%D1%96%D0%BC%D0%BE.
- Stilton, G. (2020a). *A Thousand Wonders. A Journey to Discover Italy*. Piemme.
- Stilton, G. (2020b). *Las mil maravillas. Un viaje al descubrimiento de Italia*. Piemme.
- Stilton, G. (2020c). *Mille et une merveilles. À la découverte de l'Italie*. Piemme.
- Stilton, G. (2020d). *Mille meraviglie. Viaggio alla scoperta dell'Italia*. Piemme.
- Stilton, G. (2023). *Mille Meraviglie in blu. Alla scoperta dell'Italia*. Piemme. Recuperat des de https://consarona.esteri.it/wp-content/uploads/2023/07/Mille-Meraviglie-in-Blu_estratto_ita_compressed.pdf
- Stilton, G. i Asaro, M. (2009). *Thea Stilton and the mountain of fire*. National Library Wellington [base de dades en línia]. Recuperat 29 de desembre de 2024 des de https://natlib.govt.nz/records/20887270?search%5Bdirection%5D=asc&search%5Bpath%5D=items&search%5Bsort%5D=sort_date&search%5Btext%5D=geronimo+stilton
- Stilton, G. i Dami, E. (2010). *La découverte de l'Amérique*. WorldCat [base de dades en línia]. Recuperat 29 de desembre de 2024 des de <https://search.worldcat.org/es/title/697933480>
- Stilton, G., Angleberger, T. i Dami, E. (2020). *The Sewer Rat Stink: A Graphic Novel (Geronimo Stilton #1)*. cloudLibrary [base de dades en línia]. Recuperat 27 de novembre de 2024 des de <https://ebook.yourcloudlibrary.com/library/oclc/detail/wwxxer9>
- Stilton, G., Angleberger, T. i Dami, E. (2023). *Última volta al lluna park*. Estrella Polar.
- Stilton, G., Wolf, M., Nithael, M. i Stevens, K. (2004). *Los treasures of the emerald eye*. WorldCat [base de dades en línia]. Recuperat 29 de desembre de 2024 des de <https://search.worldcat.org/es/title/680072164>
- Stilton, T. (2008). *La muntanya que parla*. (p.10). Estrella Polar.
- Stilton, T. (2010). *El vaixell fantasma*. (p. 10). Estrella Polar.
- Storia di Elisabetta Dami • Elisabetta Dami Fotostoria* (s.d.). Elisabetta Dami. Recuperat 20 de setembre de 2024 des de <https://elisabettadami.com/storia-elisabetta-dami/>

- The National Museum of Cinema* (2025). Museo Nazionale del Cinema. Recuperat 12 de febrer de 2025 des de <https://www.museocinema.it/en>
- Troch, W. (2010, novembre 8). Geronimo Stilton komt naar Vilvoorde: Geronimo Stilton, 's werelds bekendste schrijversmuis, schittert in 'Fantasia'. Dat is niet enkel het Mooiste Kinderboek Aller Tijden, maar ook een wervelend familiespektakel boordevol avontuur en muziek. Eind deze maand is dat spektakel te zien in Vilvoorde. *Het Nieuwsblad*. Recuperat 24 de setembre de 2024 des de https://www.nieuwsblad.be/cnt/blwtr_20101107_003
- UNIVERSAL PICTURES ITALIA e ATLANTYCA ENTERTAINMENT presentano GERONIMO STILTON (2010, novembre 19). *NonSoloCinema*. Recuperat 13 d'octubre de 2024 des de https://www.nonsolocinema.com/UNIVERSAL-PICTURES-ITALIA-e_21568.html
- Venuti, L. (2008). *The Translator's Invisibility: A History of Translation*. Routledge. Recuperat 31 de gener de 2025 des de https://books.google.es/books?redir_esc=y&hl=es&id=vL9IKvxt3zAC&q=domestication#v=snippet&q=domestication&f=false
- Wang, A. (2016, gener 13). Best-selling kids' book character Geronimo Stilton makes stage debut at Oregon Children's Theatre. *Oregon Live*. Recuperat 10 d'octubre de 2024 des de https://www.oregonlive.com/performance/2016/01/geronimo_stilton_oregon_childr.html
- WorldCat (s.d.). WorldCat [base de dades en línia]. Recuperat 25 de gener de 2025 des de <https://search.worldcat.org>
- Zabir, A. i Haroon, H. (2021, febrer). From 'Ratcatraz Prison' to 'Penjara Pudutikus': Lexical Creativity in Children's Literature and its Translation into Malay. *GEMA Online Journal of Language Studies*, 21 (1). <http://doi.org/10.17576/gema-2021-2101-02>
- استيلتن جرونيمو (2024, desembre 28). A *Wikipedia*. Recuperat 29 de desembre de 2024 des de https://fa.wikipedia.org/wiki/%D8%AC%D8%B1%D9%88%D9%86%DB%8C%D9%85%D9%88_%D8%A7%D8%B3%D8%AA%DB%8C%D9%84%D8%AA%D9%86